

(NE) GRE SAMO ZA ČRKO! VZPOREDNO BRANJE: DARWIN-DERRIDA

Ideja vzporednega branja, nahajajoča se v naslovu, že nakazuje del problematike, ki naj bi se razgrnila. Zdi se da imeni (morda bolje – avtorski funkciji) Charlesa Darwina in Jacquesa Derridaja ter njuni povsem različni nahajališči znotraj utečenega diskurza preprečujeta vsako vzporedno branje, branje, ki ne bi iskalo samo bežnih ujemanj in analogij, temveč tudi direktne povezave, izpeljave in vzporednosti med obema avtorjema. Vsako izmed obeh imen se namreč pogosto nahaja ravno na nasprotni strani velikih razmejitev med besedami in reči, med lingvističnim in materialnim ter med duhoslovjem in naravoslovjem. (Pre)splošno rečeno, se Derridaja bere predvsem znotraj literarne teorije in filozofije jezika, medtem ko Darwinova evolucijska teorija zadeva eksaktne znanosti, znanosti o grobi realnosti in materialnosti. Toda obenem oba avtorja, vsak sicer na drugačen način in iz specifične perspektive, izrečeta tudi destruktivno kritiko te iste razlike-meje, ki nedvomno preveč poenostavlja in izključuje ter tvori tudi sam metodološki problem, iz katerega smo izhajali: problem, ki apriori preprečuje vznik prostora za potencialno srečanje Darwina in Derridaja. To dejstvo bi morda lahko predstavljalo izhodišče zagovora in vnaprejšnjo legitimacijo izbire obeh imen, ki naj bi jih povezali. Ta izbira pa bo lahko postala nekoliko bolj utemeljena šele na koncu, ko se bo morebiti scela izkristalizirala tudi medsebojna vsebinska vzporednost.

Drugi, bolj zamejen a tudi bolj aktualen povod za vzporedno branje, je moč najti v nekaterih sodobnih filozofskih usmeritvah in raziskovanjih, za katere je značilen (pogosto samooklican) obrat k materialnosti in enoznačni realnosti, ki se skuša oddaljiti od karikiranega postmodernizma neskončnih možnosti.¹ Znotraj dela teh teorij² se pojavlja samoopredelitev, za katero se zdi, da je direktno uperjena tudi proti Derridaju in dekonstrukciji. Sledeč Karen Barad denimo, naj bi imel lingvistični obrat v filozofiji za svoj stranski učinek zanemarjenje čiste materije, ki je ni mogoče zvesti na njeno vlogo znotraj diskurza.³ Joseph Carrol še bolj direktno izpostavi vlogo poststrukturalizma, ki naj bi (kot prevladujoč v literarni teoriji) s svojo »iracionalnostjo« in »anti-realističnostjo« preprečeval

1 »Postmodern theology has come of age. It now has its own counter-movement, a new generation of philosophers marching under the flag of materialism, realism, and anti-religion who complain that the theologians are back at their old trick of appropriating attempts to kill off religion in order to make religion stronger. A younger generation has become impatient with Derrida (...)« V: Caputo, J. D., »The Return of Anti-Religion: From Radical Atheism to Radical Theology«, V: *Journal for Cultural and Religious Theory* vol. 11 no. 2, (Spring 2011), str. 32.

2 Obrat k realizmu in materializmu je opazen v številnih sodobnih miselnih tokovih, ki pa jih je težavno klasificirati ali celo poenotiti. Tu se sklicujemo predvsem na teorije, ki jih zajemajo označevalci: »novi materializmi«, »spekulativni realizem«, tudi »object oriented ontology« itd.

3 Barad, K., *Posthumanist Performativity: Towards an Understanding of How Matter Comes to Matter*, dostopno na: <http://humweb.ucsc.edu/feministstudies/faculty/barad/barad-posthumanist.pdf> (29.7.2013): »Language has been granted too much power. The linguistic turn, the semiotic turn, the interpretative turn, the cultural turn: it seems that at every turn lately every 'thing' —even materiality— is turned into a matter of language or some other form of cultural representation. The ubiquitous puns on 'matter' do not, alas, mark a rethinking of the key concepts (materiality and signification) and the relationship between them. Rather, it seems to be symptomatic of the extent to which matters of 'fact' (so to speak) have been replaced with matters of signification (no scare quotes here). Language matters. Discourse matters. Culture matters. There is an important sense in which the only thing that does not seem to matter anymore is matter.«

vpliv evolucijske teorije na področju humanističnih znanosti.⁴ Lahko bi še nadalje naštevali primere tovrstnih teoretskih izhodišč, ki z namenom ponovne apropiacije materialnosti kot glavnega nasprotnika jemljejo postmodernistične filozofije, ki temeljijo na tekstovnosti in govorici, kjer se nam kot ena primarnih točk kritike, pa četudi njegovo ime ni eksplicitno navedeno, zariše Derridajeva filozofija.⁵

Zdi se, da se na drugi strani, na strani neizpodbitne, enoznačne materialnosti lahko zariše Darwinovo ime; ime raziskovalca, ki je zasnoval teorijo evolucije, teorijo krute in od diskurza neodvisne enoznačnosti, v katero v osnovi (vsaj če ne izhajamo iz povsem razvidno ideoloških in konzervativnih predpostavk) ni nikakor mogoče podvomiti, je relativizirati ali je zvesti na le eno izmed »mnoštva zgodb«.

Spora, ki se zarisuje, nikakor ne mislimo razreševati. Alternativa, ki se znotraj njega razprostrira, alternativa med »besedami« in »rečmi«, je prevelika in preveč mnogoznačna. Zdi se, da se v takšni ali drugačni obliki (nominalizem-realizem, idealizem-materializem ...) v zgodovini filozofije ta spor vedno znova vrača. Toda govoriti o vračanju istega bi bilo v tem kontekstu brez dvoma redukcionistično, saj je vsak konkreten spor sestavljen iz svojih zgodovinskih specifičnosti in singularnosti. Prej gre, rečeno darvinistično, za vračanje podobnega, za vračanje v obliki variacij, ki so vedno znova prilagojene specifičnemu diskurzu. Enosmerna

---

4 Carroll, J., »Evolution and literary theory«, V: Human Nature, Vol. 6, No. 2, New York, 1995: »On the basis of these concepts, he repudiates the antirealist and irrationalist views that, under the aegis of 'poststructuralism', have dominated academic literary studies for the past two decades. He examines the linkage between poststructuralism and standard social science, and he speculates about the ideological and disciplinary motives that have hitherto impeded evolutionary study in both the social sciences and the humanities. Finally, he distinguishes literature from science and argues that literary criticism integrates elements of both.«

5 Irene Harvey v tem kontekstu Derridaja zagovarja: »This 'sense of illegitimacy' and the general unwillingness to take his work seriously have been founded I believe more on his stylistic manner of exposition than the actual content of his work. In addition, the rapidity with which 'deconstruction' has been embraced by the literary critical community – either as ally or foe – has certainly been a deterrent, or perhaps an excuse, for the philosophic community to avoid having to deal with Derrida.« Glej v: Johnson C., System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, str. 9.

rešitev aporije vedno znova pogojuje nastanek svojega »preoblikovanega« in na novo »prilagojenega« nasprotja. Spor bomo torej raje pojmovali kot izhodišče, iz katerega pa ni mogoče najti enosmerne, enosmiselne poti ven. V tem kontekstu se zdi, da je spor mogoče »razrešiti« le, vkolikor se ga zanika, vkolikor se skuša pokazati, da spor sploh ni bil pravi spor, ter da je bila začetna, izhodiščna aporija vseskozi tudi že napačna.

In če je na začetku vsakega spora ponavadi nesporazum, neko neskladje bodisi na ravni besed bodisi na ravni reči, je v našem specifičnem kontekstu ključno vlogo odigrala interpretacija morda najpogosteje citiranega Derridajevega stavka iz dela *O gramatologiji*: »Ne obstaja zunaj-teksta.«⁶ Problematičnost te izjave same in sporov, ki iz nje izhajajo ni samo strogo notranje vsebinska, saj se je z njo poigrala nekakšna ironija zgodovine: s to izjavo se je namreč počelo točno tisto, na kar sama opozarja. Izjavo, ki ne pomeni nič drugega kot »nič ni zunaj kon-teksta«,⁷ se je vedno znova trgalo iz konteksta in iz nje delalo nekaj bolj radikalnega in enoznačnega, kot izreka sama. Ne gre namreč za to, da bi izjava namigovala na nemožnost izkustva onkraj jezika in tako zanemarjala pomen vsega nejezikovnega, četudi Derrida trdi, da »realna eksistenca ni dostopna drugače kot v tekstu«.⁸ V nadaljevanju bomo namreč skušali pokazati, da četudi ni nič zunaj teksta, je tekst sam tisti, ki je zunaj. To, rečeno na kratko pomeni, da je tekst vseskozi tesno spleten z materialnostjo, da ne obstaja ločnica med tekstom in materijo, med znotraj in zunaj, ali da je razloček/spor [*differen(t)(d)s*] med njima zgolj navidezen.⁹

Problematičnost se namreč skriva v Derridajevi specifični rabi besede *tekst*, ki je zelo široka. V nekem drugem kontekstu tako pravi: »Sam se zelo zanimam za vprašanja jezika in retorike in mislim, da si zaslužijo veliko pozornosti; toda

6 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 196.

7 Glej o tem v zelo kvalitetnem geslu »Jacques Derrida« na Wikipedii, dostopno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Derrida, (29.7.2013).

8 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 196.

9 Eden izmed pomenov Derridajevega koncepta *différer* – *ne biti istoveten, biti drug, biti razločljiv itd.* – namreč naznačuje tako *razločke* kot tudi *spore* (*differen(t)(d)s*). O tem več v nadaljevanju.

obstaja točka, kjer avtoriteta zadnje jurisdikcije ni več retorična niti lingvistična, niti ne diskurzivna. Pojem sledi ali teksta je vpeljan za označitev skrajne meje lingvističnega obrata. To je še en razlog, zakaj raje govorim o zarezi [mark] kot o jeziku. Zareza najprej ni antropološka, je predlingvistična; je sama možnost jezika in je povsod, kjer je odnos z drugo stvarjo ali odnos z drugim. Za takšen odnos zareza ne potrebuje jezika.«¹⁰ Kot bomo še bolj podrobno skušali pokazati v nadaljevanju, Derridajevi koncepti *pisave*, *zareze* in *sledi* poudarjajo ravno zunanjo materialnost lingvističnega, materialno podlago in pogoj, v katerega se vtisne »netelesni« pomen, ki pa se ne more nikoli povsem odcepiti.

Alternativa med besedami in rečmi, iz katere smo izhajali, se tako izkaže za samo jedro problema, s katerim se Derrida sooča. V *O gramatologiji* tako zapiše: »Rousseau se poslužuje besede in opisuje reč. Toda sedaj vemo, da tisto, s čimer imamo tukaj opraviti, ni niti beseda niti reč. Beseda in reč sta referenčni meji, ki ju lahko proizvede in označi le struktura dopolnilnosti.«¹¹ Struktura tekstualnosti in dopolnilnosti tako preseže klasično zamejitev netelesne tekstualnosti. Derrida tu izhaja iz strukturalistične tradicije, v kateri Lévi-Strauss pokaže, da je moč lingvistični model aplicirati tudi na analizo sorodstvenih struktur.¹² V kontekstu namena našega teksta je smiselno prevprašati naravo te geste – zakaj ravno jezik in sorodstveni sistemi, torej sistemi, ki gledano z Darwinovega stališča souravnavajo evolucijske procese? Je ta vzporednost nemara zgolj posledica (strukturalističnega) načina mišljenja, ki vidi povsod le sisteme razlik? Gre tu zgolj za metaforični prenos analognih procesov iz dveh povsem različnih področij in za naključno vzporednost na dveh staneh velike razlike med besedami in rečmi?

Toda takšni zdravorazumski pomisleki, ki spoštujejo klasično delitev nas tu, kot vidimo, spet zavedejo k začetku. Vkolikor pa zavrremo ločnico med besedami in rečmi, se vsa ta vprašanja izkažejo za nesmiselna. Med obema sistemoma se ne vzpostavi le nekakšna vzajemna recipročnost, kjer povezava na ravni reči ne samo

---

10 Geslo »Jacques Derrida« na Wikipedii, dostopno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Derrida, (29.7.2013).

11 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 297.

12 Johnson C., *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, str. 1.

pogojuje povezavo na ravni besede, temveč tudi možnost radikalnega prehoda iz ene strani na drugo. Ta smer interpretacije, ki naj zaenkrat ostane še hipoteza, sled, ki ji bomo skušali slediti, torej predpostavlja globljo notranjo enotnost lingvistike in sistemov sorodstva. Gre za logiko življenja, ki je sama v širšem pomenu besede – tekstualna. V tem kontekstu je moč brati tudi Derridajevo fascinacijo nad temo »božje knjige« in besedami Galileia (*»Narava je zapisana v matematični govorici«*), Descartesa (*»... brati veliko knjigo sveta ...«*) in Jaspersa (*»Svet je rokopis nekega drugega, nikoli povsem preberljivega sveta; dešifrira ga lahko edino eksistenca.«*).¹³

234

S stališča tovrstne radikalne strukturalistične paradigme, kjer je vsak kompleks ali sistem strukturiran kot jezik (sistem razlik), se zdi razumljiva preusmeritev na pisavo v širšem smislu, v kateri je zapisana materialnost sama, onkraj ločnice med besedami in rečmi. Tako ne preseneča ugotovitev Derridajevega sodobnika Michella Serresa: *»Današnje znanosti so formalistične, analitične, gramatične, semiotične. Vsaka od njih je zasnovana na abecedi elementov.«*¹⁴ Christopher Johnson, avtor dela *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida* (na katerega se bomo tudi v nadaljevanju pogosto sklicevali), v tem kontekstu dodaja: *»Po odkritju biokemične osnove dedovanja, zakodirana znotraj molekule DNK, življenje samo ne more biti več pojmovano kot irreduktibilno bistvo, temveč prej kot produkt molekularnih kombinacij, katerih pravila so odprta za dešifriranje.«*¹⁵

Tudi znotraj samih Derridajevih tekstov je moč najti števille namige in indice, ki nakazujejo utemeljenost povezovanja z evolucijsko biologijo, kibernetiko in znanostjo v širšem smislu. V *O gramatologiji* tako zapiše, da se zdi pojem sledi [*Spur*] *»na vseh znanstvenih področjih, posebej v biologiji, prevladujoč in nezvedljiv.«*¹⁶ Nato nadaljuje: *»Če sled, prafenomen 'spomina', ki jo je treba misliti pred nasprotjem med naravo in kulturo, animalnostjo in humanostjo itd., pripada samemu gibanju pomenjanja [la signification], potem je slednje a priori pisno, pa naj ga v takšni ali*

13 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 27, 28.

14 Johnson C., *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, str. 3.

15 *Prav tam.*

16 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 90.

drugačni obliki vpisujemo ali pa ne vpisujemo v 'čutni' in 'prostorski' element, ki mu pravimo 'zunanjí'.¹⁷ Onkraj pisave v ožjem smislu nas napotuje tudi Derridajeva rabe besed *grafem*, *gram* in *pro-gram*: »Še preden je določena kot človeška /.../ ali kot nečloveška, bi tako *gramma*, oziroma *grafem* – poimenovala element.«¹⁸ Element gre tu razumeti kot osnovno sistemsko enoto, ki gre onkraj lingvistike, za osnovno enoto zapisa vsakega pro-grama. Spet Derrida: »Tudi v tem smislu biolog v zvezi z najelementarnejšimi informativnimi procesi v živi celici danes govori o pisavi in pro-gramu. Nenazadnje bo celotno polje – ne glede na to, ali obstajajo temeljne meje – ki ga pokriva kibernetični program, polje pisave.«¹⁹ Poleg vseh bolj ali manj direktnih namigov na povezovanje z biologijo najdemo pri Derridaju tudi skupek bioloških metafor (ki nemara niso zgolj nedolžne metafore), predvsem tiste povezane s semenom in diseminacijo.²⁰ Pomenljiv je tudi njegov vokabular v delu *Glas*, kjer se veliko ukvarja z genealoškim, genetičnim ter vprašanjem družine in potomstva.²¹ Vsem naštetim indicem navkljub je potrebno priznati, da se Derrida z biologijo in znanostjo v svojem delu ni nikoli direktno soočil ter da ni nikoli do konca ekspliciral nakazanih povezav, ki jih je sicer mogoče najti razpršene po njegovih tekstih. Nesmiselno bi bilo ugibati, zakaj je temu tako, ali obžalovati njegovo odločitev glede zamejitve pretežno na področje zgodovine filozofije.

V pričujočem tekstu bomo torej poskusili s podrobnim vzporednim branjem Darwina in Derridaja. Pri prvem se bomo osredotočil na delo *O nastanku vrst*, pri drugem pa pretežno (a ne izključno) na njegova zgodnja dela (*O gramatologiji*, *Pisava in razlika itd.*) Skušali bomo splesti enoten tekst, nekakšen nerazločljiv hibrid obeh avtorjev in dodatne interpretacije. Upamo, da se bomo pri tem izognili pastem redukcije enega izmed avtorja na drugega in projekcije od enega k drugemu. Odgovori na vprašanja – kakšna bo korist? kaj pridobimo s tovrstnim branjem? Je nov tekstovni hibrid v kakršem koli smislu »ploden«? – pa bodo v večji meri prepuščeni presoji bralca.

---

17 *Prav tam*.

18 *Prav tam*, str. 20.

19 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 19.

20 Derrida J., *Dissemination*, Continuum, London in New York, 2004.

21 Johnson C., *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, str. 150.

1. STRUKTURA, ZNAK IN IGRA – PROBLEMATIKA LOČNICE NARAVA/KULTURA

Kot smo že rekli: Darwin in Derrida. Vsak od njiju na drugem področju, v drugem času in na drugačen način, a oba opozorita in se zoperstavita načelno isti metafizični strukturi: strukturi statičnega sistema razlik, strukturi ločevanja med bistvom in njegovim dopolnilom ter ideji začetnega ter končnega ravnovesja. Kakšni so zgodovinski pogoji, ki legitimirajo našo trditev? Kako je možno utemeljiti istost problema v dveh povsem različnih singularnih trenutkih časa, v dveh povsem različnih diskurzivnih prostorih? Gre za ponavljanje, za vračanje istega problema? Ta vprašanja bomo (zaradi spekulativne daljnosežnosti in nebistvenosti) tu pustili ob strani. Obenem pa nanje tudi načelno sploh še ne moremo odgovoriti, saj je potrebno naznačeno istost najprej šele eksplicirati.

236

Zgodovinsko dejstvo je, da postane Derrida v mednarodni filozofski javnosti širše prepoznani s kritično interpretacijo Lévi-Straussa na simpoziju v Baltimoru z naslovom *Struktura, znak in igra v diskurzu humanističnih znanosti*.²² Derrida v izhodišču tega spisa, preko pripoznanja paradoksnе vloge, ki jo igra koncept *središčne točke* v strukturalizmu, detektira njegovo sicer prikrito, a obenem nujno metafizično predpostavko, ki je »določitev biti kot prezenca«. Problem je namreč v tem, da se središčna točka strukture (ki je paradokсно obenem na robu in v centru), ne pusti ujeti v obliki (strukturalistične) prezenca, torej v obliki določene entitete na določenem mestu.²³ Derrida nadalje pravi: »Lahko bi pokazali, da so vsa imena povezana s temelji, s principi, ali s središčem vedno označevala nespremenljivo prezenco – *eidōs, archê, telos, energeia, ousia* (bistvo, eksistenca, substanca, subjekt) *alêtheia, transcendenca, zavest, Bog, človek, itd.*«²⁴

22 Spis obstaja tudi v slovenskem prevodu, glej: Derrida J., »Struktura, znak in igra v diskurzu humanističnih znanosti«, v *Literatura št. 24, 25*, LDS, Ljubljana, 1993, str. 63–80. Tukaj se bomo sicer sklicevali na angleško verzijo: Derrida J., »Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences«, v: *Writing and Difference*, Routledge, London in New York, 2001, str. 351–370.

23 *Prav tam*, str. 352, 353.

24 *Prav tam*, str. 353.

Problem je torej v določeni nespremenljivosti in statičnosti strukture, ki ne tolerira radikalnosti gibanja iz roba v center, a se temu gibanju vseeno ne more izogniti.

Ponazoritev tega argumenta na konkretnem primeru Derrida izpelje preko tematizacije Lévi-Straussove strukturalistične ločnice med naravo in kulturo: »V Elementarnih sorodstvenih strukturah Lévi Strauss prične z aksiomom ali definicijo – kar je univerzalno in spontano in tako neodvisno od vsake partikularne kulture in vsake določujoče norme pripada naravi. Obratno, kar je odvisno glede na sistem regulativnih norm družbe in ima torej možnost variranja od ene do druge socialne strukture, spada h kulturi.« Konsekvenca tovrstne začetne zastavitve pa je pojav konceptualnega škandala, ki ne tolerira več ločnice med naravo in kulturo, iz katere sicer sam izhaja. To vlogo odigra osrednje strukturalno načelo sorodstvenih sistemov – prepoved incesta: »Prepoved incesta je univerzalna; v tem smislu bi lahko rekli, da je naravna. Toda obenem je tudi prepoved, sistem norm in interdiktov; v tem smislu bi lahko rekli, da je kulturna«. ²⁵ Opazimo lahko, da je tu prepoved incesta tista, ki odigra vlogo paradoksnega središča, ki je obenem v centru in na robu ter se tako ne pusti zajeti v obliki zamejene prezence. Incest je na robu kulture, je univerzalen in tako naraven, po drugi strani pa je v njenem centru, je osnovno načelo strukturiranja sorodstev znotraj kultur.

Od tu izhaja problem, ki se tiče ravni genealogije (kjer se že bližamo Darwinu), ki se ji ko govorimo o sorodstvenih sistemih, ne moremo izogniti. Vkolikor sprejmemo evolucijo, lahko sledimo verjetnemu sklepu, da so strukture, bolj kot so univerzalne (manj kot varirajo med individuumi, kot pravi Lévi-Strauss), tudi genealoško starejšega nastanka. To implicira enačenje med centrom strukture (raven prostora) in njegovim izvorom (raven časa): skupno in nevariabilno na površini sedanjosti reprezentira izvorno iz preteklosti. A tudi tu se nam podre enostavna ločnica med naravo in kulturo, saj je ni mogoče locirati kot enotne točke genealoškega prehoda, kot določene prezence v času, kjer bi se zgodil prehod iz incestuoznega razmnoževanja (v naravi) k njegovem prepovedovanju (v kulturi). Prepoved incesta kot reprezentacija prehoda iz narave v kulturo, lahko odigra smiselno funkcijo le znotraj mitov o

nastanku človeške družbe in je v nasprotju z evolucijsko teorijo o nastanku človeka.

Gledano iz širšega stališča evolucije spada namreč načelo prepovedi incesta k skupku mehanizmov, ki pogojujejo temeljno enoto klasificiranja v naravi ali primarno razliko: prepoved incesta (kot pravilo razmnoževanja) je eno izmed določil katerekoli vrste v splošnem – vrste kot skupnosti medsebojno se razmnožujočih individuumov.²⁶ Univerzalnost prepovedi incesta tako močno presega mejo med naravo in kulturo, kakor je tudi izvor tovrstnega strukturiranja nedvomno mnogo starejši od nastanka človeka kot vrste: mehanizme s povsem analogno funkcijo, kot jo ima prepoved incesta pri človeku (preprečitev incesta), je mogoče najti tudi med drugimi (dvospolnimi) organizmi. Seveda je v tem kontekstu vprašanje, če lahko govorimo o (zavestni) »prepovedi«, vendar to v smislu strukturnih učinkov ne igra bistvene vloge. Lévi-Strauss, četudi tako pravi, torej ne govori samo o človeku in samo o kulturi. Čeprav se ne zaveda, je njegov strukturalizem, kot prehod od strukture jezika k strukturi človeškega sorodstva, še veliko bolj daljnosežen.

238

Opazimo lahko tudi, da je Lévi-Straussov postopek v tem kontekstu, ko izhaja iz univerzalnosti prepovedi incesta v vseh človeških kulturah, v smislu klasifikacije, izrazito preddarvinističen. Kot pravi Darwin »... *klasifikacija, ki temelji na eni sami, čeprav zelo pomembni lastnosti, [se] nikdar ne posreči*«. Še bolj pomemben pa je Linnejev poudarek, da v kontekstu klasifikacije */.../ lastnosti ne dajo rodu, temveč rod daje lastnosti.*«²⁷ Potrebno je torej poiskati princip, ki je v

26 O problematiki pojma vrste znotraj biologije glej: Kuntner M., »Darwin, nastanek vrst in evolucija«, v: Darwin C., O nastanku vrst, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 346: »Biološka enota, na kateri sloni naravni sistem, je vrsta. Vendar na preprosto vprašanje, kaj predstavlja vrsto, v Darwinovem času ni bilo enoznačnega odgovora in podobno je 150 let pozneje. (...) Večina biologov se strinja, da je vrsta skupek populacij organizmov, ki kažejo manjšo kontinuirano variacijo v tej enoti (intraspecifična variacija), in večjo, diskontinuirano variacijo zunaj nje (interspecifična).« Kot torej vidimo, vrsta v biologiji ni več definirana substancialno. Gre za skupno kontinuirano variacijo (za katero je nujni pogoj razmnoževanje med vsemi predstavniki vrste, in ne zgolj znotraj določenih skupin, družin – torej zahteva se »neincestuozno« razmnoževanje). Na drugi strani imamo diskontinuirano varacijo zunaj vrste – kar pomeni, da se posamezna vrsta tekom časa vedno bolj razlikuje od sebi sorodnih vrst. To razlikovanje je posledica tendence, da se posamezna vrsta pari in da je plodna le s pripadniki iste vrste (seveda so tudi izjeme).

27 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 283.

ozadju površinske strukture; načelo, ki razloži, zakaj je nekaj v določenih okvirih univerzalno in nekaj variabilno. In četudi je prepoved incesta univerzalna v vseh kulturah, to nujno ne implicira, da bo tako tudi v prihodnosti, vsaj vkolikor priznavamo, da človeška vrsta ni večna statična struktura.

Zdi se sicer, da Derridajeva dekonstrukcija razlike med naravo in kulturo, za samo jedro Lévi-Straussove misli, vsaj v obdobju po *Elementarnih sorodstvenih strukturah*, ni bistvena. Tudi sam Lévi-Strauss v *Divji misli* prizna, da ima »opozicija med naravo in kulturo, ki sem ji včasih priznaval tolikšno pomembnost /.../ danes zgolj metodološko pomembnost.«²⁸ Od tu bi lahko izpeljali tudi dejstvo (kot ga eksplicira Eva Bahovec), da postane v tem obdobju pri Lévi-Straussu tudi »sama prepoved incesta /.../, zgolj 'ena od' oblik prepovedi. Prepoved incesta ni nič bolj utemeljitvena, nič bolj splošna, nič bolj paradigmatška, kot so prehranjevalne prepovedi.«²⁹ Menimo torej, da Derridajevega komentarja ne smemo brati kot radikalne kritike Lévi-Straussa, temveč prej kot robni komentar, ki iz same notranje logike teksta sili k spremembi pozornosti k tematikam, ki se nam zdijo izrazito sorodne Darwinovim.

2. O GRAMATOLOGIJI – NADALJEVANJE DEKONSTRUKCIJE RAZLIKE NARAVA/KULTURA

V svojem morda najbolj znanem delu *O gramatologiji* Derrida nadaljuje s tematikami, ki so zarisane v spisu *Struktura, znak in igra v diskurzu humanističnih znanosti*, le da jih tukaj obravnava veliko bolj obširno in razvejano in na sorodnem primeru prikaže isto problematiko. Vzporedno z Lévi-Straussom pa postavi še Rousseauja. Toda zakaj ravno njiju? Kaj imata skupnega?

Derrida na robovih nekaterih Lévi Straussovih tekstov opazi določeno težavo, ki izhaja iz njegove paradokсне kritike etnocentrizma. Ta ima »najpogosteje

---

28 Derrida J., »Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences«, v: *Writing and Difference*, Routledge, London in New York, 2001, str. 351–370.

29 Bahovec E., »Divja misel Clauda Levi-Straussa – Bibliotheca structuralistica«, v: Lévi-Strauss C., *Divja misel*, Krtina, Ljubljana, 2004, str. 353.

za funkcijo le konstituiranje drugega kot modela izvirne in naravne dobrote, samoobtoževanje in samoponiževanje, razkazovanje svoje nesprejemljive biti v protietnocentričnemu zrcalu.«³⁰ Z namenom torej, da bi se izognil zaničevanju in podcenjevanju drugih kultur, se Lévi-Strauss ujame v ravno nasprotno zanko in začne druge kulture prikazovati kot bolj izvirne, bolj pristne in manj pokvarjene od naše, zahodne kulture: »tu potem takem odkrijemo gesto, podedovano iz XVIII. stoletja«. Neevropska ljudstva se je takrat pojmovalo kot »indeks neke dobre pokopane narave, neke zastrte naravne zemlje, neke 'nične stopnje' [degré zéro], v razmerju do katere bi lahko opisali strukturo, nastanek, predvsem pa degradacijo naše družbe in naše kulture. Kot vselej je tu arheologija tudi teleologija in eshatologija; kaže na sanje o polni in neposredni prisotnosti, ki zaključuje zgodovino, na sanje o transparentnosti in nedeljivosti parousije, odpravi protislovja in razlike. Etnologovo poslanstvo, kot mu ga je pripisal Rousseau, je, da dela na tem prihodu.«³¹

240

Lévi-Strauss torej sledi Rousseauju (»najboljši etnograf med filozofi«)³² v protietnocentrični gesti, ki bi povečevala našo kulturo na račun drugih. V tej isti gesti nasprotovanja pa oba vzpostavita določeno metafiziko prezence; metafiziko polne izvirne prisotnosti, ki se preko kopičenja razlik, preko civilizacijskega razvoja, nekako skvari. Pri tem se paradokсно anti-etnocentrična gesta znova spremeni v etnocentrično, saj preučevanje tujih, *neciviliziranih kultur* kot *ničelnih stopenj* človeške kulture na sploh, tem istim kulturam obenem jemlje tudi vsako pravico do spreminjanja in napredovanja. Domorodci so tako bitja, ki niso udeležena v evoluciji in ostajajo tekom rodov enaka svoji (torej naši) izvorno idealni podobi. Vkolikor pojmujeemo njihove kulture kot izvirne, jih imamo za (pretekle) prednice zahodnjaških kultur in ne za njihove enakovredne (sočasne) sorodnice. Pri tem se pojavi analogno ista napaka, kot jo v delu *Gib in beseda* paleontog André Leroi-Gourhan (ki je imel bistveni vpliv na Derridaja)³³ pripiše nekaterim znanstvenikom, ki govorijo o opici kot neposrednem predniku homo

30 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 144.

31 *Prav tam*, str. 145.

32 *Prav tam*, str. 146.

33 Geslo »Jacques Derrida« na Wikipedii, dostopno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Derrida, (29.7.2013).

sapiensa: »Opica nič bolj ne vodi k človeku kakor nosorog k tapirju«. ³⁴ Tako bi lahko tudi rekli, da pleme Nambikwara ne predstavlja predhodne, ničelne stopnje zahodne civilizacije.

Zanimivo je, da ravno tematizacija plemena Nambikwara iz Amazonije in njihovega odnosa do pisave predstavlja izhodiščno točko Derridajeve kritike Lévi-Straussa. Slednji enoznačno pravi, da so člani plemena Nambikwara (ki ne znajo pisati!) »dobri« in da se tisti, ki so pri njih opazili »nasilje oziroma sovraštvo« niso le nedolžno motili, »temveč so po vsej verjetnosti nanje projecirali svojo lastno zlobo«. ³⁵ Očitno je, da to vpadljivo poudarjanje dobrote, »neizmerne prijaznosti« in »najbolj odkritega izraza človeške nežnosti« ustreza idealizaciji izvorne, nepotujene človečnosti in poudarja temeljno dobroto človeka nasploh. ³⁶ Obenem pa oris stanja tovrstne prvotne družbenosti ³⁷ služi kot uvertura v dramo, ki jo povzroči zunanji vdor nasilja, vdor pisave. Derrida namreč v Lévi-Straussovi izključitvi pisave iz prvotne idealne družbe osnovane na živem govoru (»mikrodružbe nenasilja in iskrenosti«) uvidi gesto sorodno Rousseauju in tudi Saussureju, ki oba izključita pisavo kot nekaj izvedenega, govoru dodanega in tako nebistvenega ali celo naključnega: »Lévi-Strauss je potreboval ta 'epigenetični' pojem pisave, da bi bila tema zla in izkoriščanja, ki se pojavi skupaj z grafijo, tudi tema presenečenja in naključja, ki od zunaj aficirata to čistost nedolžne govornice. Jo aficirata kot po naključju.« ³⁸ Opravka imamo torej z idejo izvorne čistosti in prvega greha, z idejo ki se nahaja v ozadju diskurza vsake nostalgije po pretekli idealnosti.

---

34 Leroi-Gourham A., *Gib in beseda I*, Studia Humanitatis, Ljubljana, 1988, str. 94.

35 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 146.

36 *Prav tam*, str. 148.

37 Lévi-Strauss družbo Nambikwara pred vdorom pisave opisuje takole: »Obiskovalec, ki skupaj z Indijanci prvič šotori v gošči, občuti tesnobo in usmiljenje pred prizorom te tako popolnoma nezaščitene človekosti: videti je, da jo neka neumestljiva kataklizma tlači proti tlem sovražne zemlje; da je gola, dregetajoča poleg plapolajočih ognjev. /.../ Toda šepet in smeh oživljata to bedo. Pari so objeti kot v nostalgiji izgubljene enotnosti; nežnosti ne ugasnejo niti po tem, ko gre mimo tujec. Pri vseh vidimo neizmerno prijaznost, globoko brezbriznost, naivno in šarmantno živalsko zadovoljstvo in, ko se ta različna čustva združijo, nekaj takšnega kot najganljivejši in najiskrenejši izraz človeške nedolžnosti.« *Prav tam*, str. 147.

38 *Prav tam*, str. 151, 152.

Prigoda vdora pisave pri Lévi-Straussu je definitivno tragikomična: »Nambikwarski poglavar se pisanja nauči od etnografa, najprej se ga nauči, ne da bi razumel, bolj posnema pisanje kot pa razume njegovo funkcijo govornice; ali bolje, dojame njegovo temeljno funkcijo zaslužnjenja, še preden dojame njegovo funkcioniranje, /.../.«³⁹ Lévi-Strauss tu poantira, da je glavna funkcija pisave zaslužnjevanje in nadvladanje, torej nasilje. Gre za funkcijo, ki jo vladar (vkolikor je pravi vladar) še kako dobro razume, četudi ne razume pomena znakov: »Že dolgo vemo, da je moč pisave v rokah manjšine, kaste ali razreda vselej nastopala sočasno s hierarhizacijo, lahko bi rekli sočasno s politično razliko /.../«⁴⁰ Toda vprašanje je, kako je lahko obstajal vladar že pred pisavo, če je šele ta pogoj izvirnega nasilja in razzlojitve družbe ter tako pisava sama šele pogojuje nastanek vladarja? Kako je torej lahko vladar razumel pravo funkcijo pisave (torej nasilje), če je pred tem vladalo stanje vsesplošne nenasilne enakosti, utemeljene na živem govoru?

242

Delitev na pisavo in nasilje na eni strani ter govor in nedolžnost na drugi strani povzroča tudi, da je Lévi-Strauss prisiljen v dodatno mikrodelitev na sami ravni pisanih znakov, ki naj bi jih bilo nemogoče vse zvesti na nasilno pisavo v ožjem smislu. Nenasilno naj bi bilo tako vrezovanje znakov, ki ima zgolj »estetski pomen«. Pri plemenu Nambikwara gre konkretno za »pikčaste in cikcakaste črte na njihovih bučah«.⁴¹ Toda v tem primeru gre tudi za sheme, ki opisujejo in pojasnjujejo genealogijo in družbeno strukturo. Derrida v tem uvidi ključen fenomen: »Iz gotovih in številnih informacij zdaj vemo, da je bila geneza pisave v (običajnem smislu) skoraj povsod in najpogosteje povezana s skrbjo za genealogijo.«⁴² Med raznoraznim sistematičnim vrezovanjem in tetoviranjem ter med pisavo v ožjem smislu tako ni bistvene razlike; prva je le predhodna stopnja druge. Prav tako se v tem kontekstu pokaže povezovalni člen med pisavo in prepovedjo incesta, saj sta obe temeljno povezani z genealogijo. Pisava, ki funkcionira kot posredovanje vednosti ter pravil družbenega funkcioniranja

39 Prav tam, str. 153.

40 Prav tam, str. 163.

41 Prav tam, str. 156.

42 Prav tam.

iz roda v rod pa tako postane tudi neločljiva od govora, ki tako sam prav tako postane prežet z nasiljem: skupek pisava-govor-nasilje postanejo tako temelj na katerem stoji nekaj, čemur bi lahko pogojno darvinistično rekli »kulturno dedovanje« in »hierarhična selekcija«. Kot pravi o konceptu nasilja pri Derridaju C. Johnson: »*Tovrstno nasilje je spomin, bodisi psihični ali socialni. /.../ [K]valiteta reverzibilnosti in prehodnosti v obeh smereh (kot po poti ali cesti), od katere je spomin odvisen, je v lastnem obratu namreč odvisna od predhodnega, kodirajočega nasilja.*«⁴³ Nasilje je torej medij, podlaga preko katere se spomin v najširšem smislu lahko šele vzpostavi.

Nasilje tako obstaja že pred pisavo v ožjem pomenu besede. To privede do ključnega Derridajevega obrata: »*To pomeni, da če je treba povezati nasilje s pisavo, potem pisava gotovo nastopi pred pisavo v ožjem smislu: nastopi že v razliki ali prapisavi ki odpira sam govor.*«⁴⁴ Če torej skupaj z Derridajem zavrnamo mit o prvotni, nedolžni in na živem govoru utemeljeni človeški družbi, se nam izgubi tudi sama točka izvora, saj je nasilje vselej že bilo: »*Vsaka taka struktura nastopi takoj, ko prične neka družba živeti kot družba, se pravi vse do izvora življenja nasploh, ko je na izrazito heterogenih ravneh organizacije in kompleksnosti možno razlikovati/odložiti prisotnost, tj. utrošek [la dépense] ali konsumpcijo, ter organizirati produkcijo, tj. rezervo nasploh.*«⁴⁵

Poudarimo: Derida koncept prapisave razširi vse tja do »izvora življenja«. Gre za temo, ki je nikoli povsem ne razvije, najbrž zaradi njene daljnosežnosti in vseobsegajočnosti. Za naš namen pa je indikativna očitna bližina, ki se tvori med bistvenimi elementi, ki tvorijo ogrodje Derridajevih konceptov *razlike* in *ekonomije* (*nasilje, utrošek, rezerva*) ter samim jedrom darvinizma. Še preden pa se lotimo teh tem, se bomo lotili neke druge naloge. Pokazati bomo skušali na temeljno analognost, med prikazano Derridajevo gesto in Darwinovim posegom v polju naravoslovnih znanosti 19. stoletja.

---

43 Johnson C., *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, str. 73.

44 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 160.

45 *Prav tam*, str. 163.

3. DARWIN PROTI STATIČNEMU SISTEMU RAZLIK

Če kratko in enoznačno rečemo, da je Charles Darwin odkritelj evolucije, rečemo le malo več kot nič. Problem pa je tudi v tem, da tovrstna izjava predpostavlja prehodno praznino na tem znanstvenem področju, določen nič, iz katerega je teorija evolucije ustvarjena. To pa je v protislovju z osnovno Darwinovo idejo o evoluciji, ki se direktno zoperstavlja ideji kreacionističnega stvarjenja iz nič in sledi staremu načelu iz naravoslovja, ki pravi »*Natura non facit saltum.*« Narava torej ne dela skokov, »*ne skače od zgradbe k zgradbi*«, sicer »*zapravlja za raznovrstnost, skopari pa z novostmi*«. ⁴⁶ V naravi torej ni nič ustvarjeno iz nič in kar naenkrat, vsaka entiteta (vsaka vrsta) ima svojega predhodnika. V tem kontekstu moramo tudi na zgodovino nastanka evolucijske teorije same, vsaj če v to teorijo verjamemo, gledati kako drugače kot seveda – evolucijsko: tudi sama Darwinova teorija je torej imela številne predhodnice, številne lokalne nastavke, zastavke in izvore, ter tudi številne konkurenčne teorije, ki so se znotraj naravoslovja devetnajstega stoletja z njo »bojevale za preživetje«. Odkritje evolucije ni bil enostaven radikalen prelom ali skokovit zgodovinski prehod, kar pa sicer nikakor ne implicira zanemarjanja pomena tega odkritja.

Na Darwinovo vpeljavo naravne selekcije so tako nakazovala številna predhodna lokalna znanstvena odkritja in namigi. ⁴⁷ Gledano širše so specifične variacije evolucijskega razumevanja zgodovine zagovarjali tudi številni humanistični misleci, pri čemer je velik vpliv zagotovo odigralo razsvetljenstvo. Sam Darwinov ded Erasmus je o evoluciji že leta 1789 napisal tudi prvo pesem.

46 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 138.

47 Aggasiz je predložil obstoj ledene dobe, Brown je s pionirsko rabo mikroskopa podal podrobnejši opis celičnega jedra, Cuvier je ugotovil, da je izumiranje živalskih vrst neizpodbitno dejstvo, Geoffroy Saint-Hillaire utemeljil embriologijo in vpeljal pojem homolognih organov ter postavil načelo o enotnosti zgradbe organizmov, Lamarck je zagovarjal evolucijo, ki jo je utemeljeval na dedovanju privajenih lastnosti, Linne je ustvaril poglobljeno klasifikacijo rastlinskih vrst, Lyell napisal načela geologije in nenazadnje je Wallace vzporedno in neodvisno od Darwina predložil zelo podobno, a ne tako prepričljivo in poglobljeno podmeno naravne selekcije. Našteli bi sicer lahko še veliko več imen in odkritij. Glej o tem biografska pojasnila v: Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 353–382.

Govor o evoluciji, o postopnem spreminjanju živih bitij, v tistem času torej ni bil nič radikalno novega⁴⁸ in kot se je pozneje, po izidu dela *O nastanku vrst*, izrazil Darwinov prijatelj in zagovornik Huxley: »Kako neskončno neumno, da se tega nisem domislil sam.«⁴⁹

Vse karte so bile takorekoč že na mizi, vsi potrebni podatki so bili že znani. Iz njih je bilo potrebno samo še razbrati celostno smiselno zgodbo, kot je uspelo Darwinu. Zato, da je bil ta preboj tako težak in nesamoumeven, pa je poskrbel skupek zaviralnih sil in dogem. Na primer, v tistem času enotno raziskovalno polje, ki bi se ukvarjalo z naravno zgodovino, sploh še ni bilo vzpostavljeno: na eni strani imamo še vedno opravka s prevlado biblijske dogme o zgodovinsko nedavnem stvarjenju človeka in živali iz nič. Vsakega seveda posebej. Po drugi strani, so številna geološka in fosilna odkritja že jasno dokazovala, da je svet nedvomno veliko starejši, kar je terjalo ustvarjanje kompromisnih razlag. K odkritju evolucije so veliko pripomogli tudi številne druge okoliščine: pojav rasizma, kolonializma, geografska odkritja itd.⁵⁰ Na tem mestu sicer ni naš namen, da bi orisali vso zgodovinsko kompleksnost, ki je pogojevala pojav evolucijske teorije. Osredotočili se bomo le na del problema, na tisti del Darwinove geste, ki je analogna z Derridajevo.

Zanimivo je, da je bil najbolj očiten in samoumeven del evolucijske teorije že dolgo znan in ravno ta očitnost in neizpodbitnost predstavlja Darwinovo izhodišče (in naš problem). Prelomno delo *O nastanku vrst* se namreč pričinja s poglavjem *Variranje v udomačenosti*. V tem poglavju se Darwin poistoveti z

---

48 »Posamezne misli kasnejšega razvojnega nauka so izrekli že stari grški filozofi (Empedokles, Anaksimander, Demokrit itd.), v osemnajstem stoletju pa so že številni naravoslovci izrekli misli o razvoju žive narave; med temi učenjaki je bilo precej takih, ki so delali v muzeju v Parizu, zgrajenem v slovečem Jardin des Plantes. Med temi je bil posebno znan grof Buffon (George Louis Leclerc), Buffon, pisec zelo čitanega dela o živeljnju živali v mnogih zvezkih. Med temi Darwinovimi predhodniki je bil Anglež Herbert, njegov lastni ded Erasmus, Nemeč Körte, deloma tudi pesnik Goethe in še mnogi drugi.« Glej o tem v: Rudolf B., »Predgovor«, v: Darwin C., *Izvor človeka*, Slovenski knjižni zavod, Ljubljana, 1951, str. 2. K Buffonovi vlogi se vrnemo še v nadaljevanju.

49 Kuntner M., »Darwin, Nastanek vrst in evolucija«, v: Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 339.

50 Glej o tem v: Gould S. J., *Za-mera človeka*, Krtina, Ljubljana, 2000, str. 57–98.

---

rejcem domačih živali, ki intuitivno že upošteva evolucijo: »Današnji ugledni rejci poskušajo z načrtnim odbiranjem in jasnim ciljem pred očmi pridobiti kako novo raso ali podraso, ki bi prekašala vse druge v deželi. Ampak za naš namen je pomembnejše drugačno Odbiranje, ki bi ga lahko imenovali Nezavedno in izhaja iz dejstva, da skoraj vsakdo poskuša dobiti in razmnožiti najboljše primerke živali.«⁵¹ Vsakdo torej že ve, da ni vseeno, katere individuume se nadalje množi. Še splošneje – vsakdo ve, da so potomci ponavadi podobni svojim prednikom: »Noben rejec ne dvomi, kako močno je nagnjenje k dednosti: jabolko ne pade daleč od drevesa, je njegovo temeljno prepričanje: o tem načelu izražajo dvome samo teoretični pisci«,⁵² pravi Darwin. Empirično je torej brez težav evidentno, da so potomci načelno bolj podobni svojim prednikom kot drugim živim bitjem in da po drugi strani vseeno niso s temi predniki povsem identični. Evidentno je tudi, da se iz roda v rod pojavljajo majhne spremembe, ki jih je mogoče s selekcijo točno določenih individuumov za razmnoževanje še potencirati. Vprašanje, ki nas tu zanima, je – zakaj to povsem očitno dejstvo, torej načelno poznavanje dednosti, ni že zadostni razlog za vsesplošno priznanje evolucijske teorije? Zakaj iz mikro sorodstvenih sistemov (Lévi-Strauss) ni mogoče potegniti vzporednice do evolucije kot predrugačenja vrst? Katera je tista vmesna, manjkajoča premisa?

246

Problem je v predpostavki, da je mogoče spremeniti in preoblikovati le nekatere lastnosti določene živalske vrste, medtem ko so nekatere druge lastnosti nespremenljive, večno univerzalne. Te lastnosti predstavljajo nekakšen temelj, na katerem je mogoče graditi, temelj, ki ga je mogoče s pridobljenimi lastnostmi sicer zakriti ali se od njega oddaljiti, a ga ni nikoli mogoče povsem predrugačiti ali preseči. Na primer, že eden vodilnih naravoslovcev 18. stoletja Georges Buffon je sicer priznal široko možnost spreminjanja in variranja, vendar je to variranje pojmoval le kot omejeno odstopanje od idealnega modela primarnih vrst: imamo torej idealni primerek določene vrste, vsi empirični primerki pa so

51 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 36.

52 *Prav tam*, str. 23.

s svojimi odkloni le bolj ali manj oddaljene kopije od tega idealnega primerka.⁵³ V obratni smeri pa je idealnost mogoče razbrati ravno iz univerzalnih lastnosti empiričnih primerkov. Tako se še vedno ohrani ideja o ločenem stvarjenju tovrstnih idealnih prvotnih živali iz nič, poleg katere pa je obenem vključena delna možnost variranja posameznih organizmov. Del Darwinove naloge je v tem kontekstu relativizacija razlike med bistvenimi, temeljnimi lastnostmi vrste (ki niso nagnjene k spreminjanju) in nebistvenimi lastnostmi (pri katerih je variranje možno). V tem kontekstu zatrdi: »Vsakdo je gotovo slišal za primere albinizma, mozoljavosti, dlakavosti ipd., ki so se pokazali pri več članih iste družine. Če se resnično dedujejo nenavadni, redki odkloni zgradbe, potem smemo brez zadržka imeti za dedne tudi navadnejše, splošnejše odklone. Morda bi bilo prav, če bi na ta predmet gledali tako, da bi imeli dedovanje vseh lastnosti za pravilo, nededovanje pa za izjemo.«⁵⁴ Vse lastnosti (tako izjemne kot povsem navadne) so torej, sledeč Darwinu, načeloma povsem enakovredno podvržene zakonom dednosti.

Da pa bi to gesto lahko Darwin teoretsko utemeljil, mora v naslednjem poglavju zamajati na videz trdno razliko med vrsto in variacijo. Veliko vprašanje takratnih klasifikatorjev – kako definirati temeljno enoto klasifikacije, torej vrsto – Darwin razreši na način Gordijskega vozla; torej z zavrnitvijo samega problema. Pojem vrste, ki načeloma naznačuje »neznano prvino posebnega dejanja stvarjenja«,⁵⁵ zveže s pojmom individualne variacije. Prične s prikazom majhnih razlik: »Potem imamo številne rahle razlike, ki bi se lahko imenovale posamezne, kakršne so velikokrat pokažejo pri potomcih istih staršev /.../. Te razlike večinoma spreminjajo dele, ki jih prirodoslovci štejejo za nepomembne.«⁵⁶ Toda videz nepomembnosti nas ne sme zavesti. Posamezne razlike so zelo pomembne,

---

53 O Buffonovi teoriji (predvsem v navezavi na Schellingovo filozofijo) glej v: Grant, I.H., *Philosophies of Nature after Schelling*, Continuum, London in New York, 2006, str. 49–52, 122–123, 127–128.

54 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 23.

55 *Prav tam*, str. 43.

56 *Prav tam*, str. 43, 44.

zato »ker so prvi korak k zvrstem«. ⁵⁷ Zelo izrazito zvrst pa lahko nadalje »mirno imenujemo začetnica vrste«. ⁵⁸ Iz majhnega lahko torej, v določenih pogojih in tekom zelo dolgih časovnih obdobj, zraste tudi veliko. Vsaka individualna variacija načeloma vsebuje potencial, da se iz nje razvije nova vrsta, kar pomeni, da je razlika med vrsto in variacijo zgolj razlika v stopnji, razlika, ki je odvisna od časa in tudi sama spremenljiva skozi čas.

V tem kontekstu se lahko le strinjamo z Deleuzom, ki pravi: »Darwinova velika novost je bila nemara v tem, da je vpeljal misel o individualni razliki. Vodilni motiv v knjigi O nastanku vrst je: Ne vemo, kaj zmore individualna razlika! Ne vemo, kako daleč lahko gre pod pogojem, da ji priključimo naravno selekcijo.« ⁵⁹ Darwinova radikalnost se torej primarno ne tiče odkritja evolucije v splošnem in iz nič, kot se pogosto posplošuje, temveč ta izhaja iz navidez sicer minimalne geste, ki zavrne idejo o večni in statični razliki med vrstami v naravi. Od tu je mogoče izpeljati revolucionarno kritiko ideje o naravi kot od boga ustvarjenem nespremenljivem sistemu živih bitij, kot si jo je predstavljal denimo Linne.

248

Tako Derrida kot Darwin se torej zoperstavita isti strukturi, ki deli bistveno od nebistvenega, univerzalno od spremenljivega, normalno od odklonskega. Oba se temu modelu zoperstavita z določeno relativizacijo: »ni razlike med vrsto in variacijo« bi lahko parafrazirali Darwina; nemogoče je utemeljiti osnovno enoto večne strukturne klasifikacije živih bitij. Na drugi strani, v programskem spisu Razlika Derrida (sicer v povsem drugem kontekstu) pravi: »Poudaril sem že, da razlike ni, da ne eksistira, da ni prisotno bivajoče (ón), karkoli naj bi to že bilo; in poudariti bomo morali tudi, kaj vse ona ni, se pravi vse; in da zato nima ne eksistence ne bistva.« ⁶⁰ Temeljne razlike (ali enote) torej v obeh primerih ni mogoče ujeti na površini sedanjosti, kot enostavno prezenco, kot enostavno danost znotraj urejene diahronne strukture, znotraj statične, večne klasifikacije.

Analogno vlogo, kot jo v primeru Darwina odigra Buffon, v Derridajevem

⁵⁷ Prav tam, str. 47.

⁵⁸ Prav tam, str. 48.

⁵⁹ Deleuze, G., *Razlika in ponavljanje*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2011, str. 384.

⁶⁰ Derrida J., »Razlika«, v: *Izbrani spisi*, Krtina, Ljubljana, 1994, str. 6.

primeru zavzemata Lévi-Strauss⁶¹ in Rousseau. Tu nas ne zanima toliko upravičenost Derridajeve »kritike« obeh, temveč bolj njena vsebina.⁶² Derrida se zoperstavi ideji o človeški naravi, ideji o *ničelni stopnji* človeka in odklonom od tega izhodišča, torej samemu jedru Rousseaujeve *Razprave o izvoru in temeljih neenakosti med ljudmi* (Rousseau se tu zelo pogosto sklicuje na Buffona).⁶³ Derrida se tej ideji zoperstavi z neskončno linijo dopolnjevanja brez izvora in bistva. Ravno skozi Rousseauja skuša pokazati, »da je pojem narave in celotni sistem, ki ga omenjeni pojem določa, mogoče misliti zgolj znotraj nezvedljive kategorije dopolnila.«⁶⁴ Pojem narave kot pojem temelja nastane torej šele sekundarno. Odklon sam je tisti, ki ga konstituira. Za zastorom dopolnila v najširšem smislu, dopolnila kot kulture, torej ni neke čiste prezence, pomiritve in ravnovesja. Linija dopolnjevanja je neskončna, nemogoče je najti prvi člen, izvor ali osnovo, ki bi bila dopolnjevana, brez da bi tudi sama že bila dopolnilo: »Dopolnilo pride na mesto nekega pomanjkanja, na mesto neoznačenca oziroma nereprezentiranega, na mesto neprisotnosti. Pred njim ne obstaja nobeno prisotno, in potemtakem mu predhodi le dopolnilo samo, se pravi neko drugo dopolnilo. Dopolnilo je vedno dopolnilo dopolnila.«⁶⁵

61 Problem je v tem, da antropologija, vkolikor kot svoj predmet določi človeka, obenem že predpostavi njegovo statičnost, njegovo bistvo in odklone od tega bistva. Glej o tem v: Šterk K., *O težavah z mano – antropologija, lingvistika, psihoanaliza*, Ljubljana, 1998, str. 24: »Lévi-Straussu /.../ predmet antropologije predstavlja človek v vsej svoji totalnosti, splošne zakonitosti človeka kot kulturnega bitja in splošno veljavne zakonitosti vrste Homo Sapiens.«

62 Vprašanje je, vkolikor je pri dekonstrukcijski metodi sploh smiselno govoriti o kritiki. Bolj gre za to, da se eksplicira, kar avtor pove na robovih, kakšne so skrajne posledice določene strateške teoretske zastavitve itd.

63 Vodilna nit te razprave je ravno poskus težavne razločitve med naravnim in pridobljenim: »In kako bo človek prišel do tega, da se vidi takšnega, kakršnega ga je oblikovala narava /.../ in da loči tisto, kar izhaja iz njegove lastne osnove, od tistega, kar so okoliščine in njegov napredek dodali ali spremenili na njegovem prvotnem stanju?« Dodatno težavo pri interpretaciji povzroča dejstvo, da je naravno stanje pri Rousseauju le predpostavljeno, da kot tako ni nikoli obstajalo, itd. Glej o tem: Rousseau J. J., *Razprava o izvoru in temeljih neenakosti med ljudmi*, ŠOU, Ljubljana, 1993, str. 21. O vlogi koncepta naravnega stanja in ambivalentnosti pri Rousseauju ter o Buffonovih vplivih glej: Bahovec E., »Rousseaujeva genealogija nelagodja v kulturi«, *prav tam*, str. 125–136.

64 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 220.
65 *Prav tam*, str. 367.

Analogno so tudi pri Darwinu vse lastnosti tekom časa podvržene spreminjanju in diferenciranju. Enostavni izvor je prečrtan: gre za konstantno odklanjanje od predhodne stopnje, ki pa je tudi sama vedno le odklon od neke druge predhodne stopnje. Oba, tako Darwin kot Derrida, skratka pokažeta na določeno optično iluzijo, ki je odvisno od perspektive opazovanja, iz katere se nam nekaj kaže kot univerzalno in nespremenljivo, drugo pa kot variabilno. Oba se torej zoperstavita istemu. Vprašanje pa še naprej ostaja, če in do kolikšne mere oba tudi govorita isto.

4. RAZLÍKA, KI POVZROČA RAZLIKE

250

Razlike torej enostavno ni. Oziroma ni enostavne razlike; ni razlike, ki bi enostavno bila, sama s seboj vedno enaka. Ker Darwin in Derrida zavrmeta idejo o statični razliki, morata preusmeriti pozornost na sam princip razlikovanja, na igro, ki se odvija v ozadju diferenciacije, ki jo opazimo na površini strukture. Ta princip pa na tej površini nikakor ni enostavno in enoznačno prisoten. Zato Derrida namesto razlike vpelje koncept razlíke: »*Tu torej ne gre za konstituirano razliko, temveč, pred vsako določitvijo vsebine, za čisto gibanje, ki prozivaja razliko. (Čista) sled je razlíka. Ni odvisna od nobene čutne, slišne ali vidne polnosti ter od nobene fonične ali grafične polnosti. Nasprotno, je njen pogoj. Četudi ne eksistira, četudi ni nikoli prisotno-bivajoče zunaj vsake polnosti, pa njena možnost upravičeno predhodi vsemu, kar imenujemo znak (označenec/označevalec, vsebina/izraz ipd.)*«⁶⁶ Kot taka torej razlíka ni nikoli prisotna, je pa princip diferenciacije in čeprav sama ne obstaja, pogojuje obstoj vsega. Zaradi razlíke so torej razlike, ali kot pravi Derrida, *razlíka razlíkuje*.⁶⁷

Darwinov postopek je analogen. Kot smo že pokazali, Darwin najprej zavrne problematiko, kako definirati statično razliko ali temeljno enoto klasifikacije: »*Nam je vseeno, ali se bo množica dvomljivih oblik imenovala vrsta ali podvrsta*

66 *Prav tam*, str. 81.

67 *Prav tam*, str. 85.

ali zvrst /.../«⁶⁸ Pozornost je torej potrebno preusmeriti na sam princip, ki v povzroča, da razlike so. V ta namen Darwin vpelje koncept *naravne selekcije*, ki zastopa vlogo dinamičnega načela diferenciacije. Vlogo tega principa za naš kontekst zelo indikativno razloži Deleuze: »*In prav naravna selekcija, ki zares igra vlogo načela realnosti pa tudi uspeha, pokaže, kako se razlike vežejo in se kopičijo v neki smeri, pa tudi, kako se vedno bolj nagibajo k divergiranju v raznolike ali celo nasprotno usmeritve. Naravna selekcija ima bistveno vlogo: diferencirati razliko (preživetje najbolj divergentnih). Kjer se selekcija ne izvaja ali se ne izvaja več, razlike ostajajo ali spet postajajo lebdeče; kjer se izvaja, se izvaja tako, da utrjuje razlike in ustvarja njihovo divergentnost. Velike taksonomske enote, rodovi, družine, redi, razredi ne služijo več mišljenju razlike v navezavi na podobnosti, identitete, analogije, nasprotja, ki so določeni kot pogoji. Nasprotno, prav te taksonomske enote so mišljene, izhajajoč iz razlike in diferenciacije razlike kot temeljnega mehanizma naravne selekcije.*«⁶⁹ Ne smemo torej izhajati iz identitete in podobnosti, iz istosti v različnih kontekstih (kot Lévi-Strauss), temveč je potrebno misliti samo produkcijo identitet in podobnosti.

5. SLEDENJE SLÉDI

Toda kakšna je povezava med razlikami na površini strukture in konstituirajočim procesom (naravno selekcijo, razliko), ki jih producira? Z ene strani je odgovor jasen: gre za specifično variantno vzročno-posledičnega odnosa. Naravna selekcija je tako vzrok razlikovanosti živih bitij: predstavlja ime za proces, ki pripelje do razlik in ki lahko te razlike razloži tako, da pokaže na njihovo vlogo in pomen. Podobno je z razliko kot procesom diferenciacije v Derridajevem kontekstu: »*Znotraj klasične pojmovnosti in njenih zahtev bi rekli, da 'différance' označuje konstituirajočo, proizvajajočo in izvorno kavzalnost, proces cepitve in delitve, katerega konstituirani proizvodi ali učinki bi bili différents [razložki] oziroma differences [razlike].*«⁷⁰ Toda

---

68 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 53.

69 Deleuze G., *Razlika in ponavljanje*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2011, str. 384.

70 Derrida J., »Razlika«, v: *Izbrani spisi*, Krtina, Ljubljana, 1994, str. 8.

ta shematična preprostost nam ne pomaga veliko pri razreševanju problematike, ki izhaja iz dejstva, da proces diferenciacije ni nikoli dan kot tak, kot enostavno prisoten v obliki neke enoznačnosti. Kot opazovalci in raziskovalci narave ali kot bralci teksta smo apriorno soočeni zgolj s površino razlik, s strukturo, medtem ko je potrebno princip diferenciranja šele naknadno izluščiti. Kot pravi Darwin: »*Ko mlad prirodoslovec začne preučevati skupino organizmov, ki jih ne pozna, sprva zelo zbegano poskuša dognati, katere razlike so vrstne in katere zvrstne, saj ne ve ničesar o stopnji in vrsti spreminjanja, ki mu je podvržena skupina /.../*«⁷¹

Problem je skratka v interpretaciji, saj smo vedno že v neki sredini med znaki, vedno smo soočeni z nečim »*že danim*«, že konstitutiranim.⁷² In samo iz te dane empirije znakov je mogoče razbrati nekaj, čemur bi morda lahko rekli pomen in smisel. Samo iz izhodiščne strukture na površini je mogoče priti do procesa diferenciacije v ozadju. Vsa pravila in načela, ki jih tu lahko uporabljamo, so nujno imanentna; lahko jih dobimo le znotraj raziskovalno-interpretativnega procesa. Vse razlike na površini na prvi pogled niso smiselne, vsa razlikovanja, vsa enotenja, vse podobnosti in vse vzporednosti niso samoumevne. Darwin navaja denimo primere soodvisnosti, »*ki so prav groteskni: tako so modrooke mačke vedno gluhe*«. ⁷³

Ker je torej princip diferenciacije vedno izpeljan imanentno iz strukture danega, mu je načelno vedno mogoče oporekati. Mogoče je vse znake, ki nakazujejo na evolucijo, brati kot prevare nadnaravne instance ali iz fosilnih najdb razbrati umetno ustvarjene odlitke, lepoto božjega stvarjenja ipd. (kar počnejo nekateri še danes). Smisel, tako v pomenu smeri interpretacije kot v pomenu njene vsebine,⁷⁴ je torej vedno šele ustvarjen. In četudi se to sliši kot zanikanje enoznačnosti zunanje realnosti, kot iracionalni idealizem, ki ga od Derridaja

71 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 47.

72 Glej Althusserjevo tematizacijo Heideggrovega koncepta »*es gibt*« v: Althusser L., »Podtalni tok materializma srečanja«, v: *Izbrani spisi*, cf^t, Ljubljana, 2000, str. 157–197.cc.

73 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 22.

74 Naslanjamo se na več pomenskost besede smisel [*sens*] v francoskem jeziku, ki naznačuje tako smisel kot tudi pomen in smer. Ta večpomenskost igra pomembno vlogo tudi v nadaljevanju.

projeciramo k Darwinu, menimo, da velja ravno nasprotno: paradokсно je ravno pomanjkanje apriorne danosti smisla tisto, ki pogojuje nujnost smiselnosti same razlage in interpretacije.

Evolucija je tako smiselna razlaga danih znakov. In četudi se darvinizem pogosto znajde v navzkrižju z religijo, je njegov glavni pogon ravno minimalni ostanek vere, vere v smiselnost sveta; vere v to, da znaki nekam vodijo, da ne varajo, da jim je smiselno slediti. Ali kot pravi Derrida: »*Nezaslišana razlika med pojavljajočim se in pojavljanjem (med 'svetom' in 'doživetim')* je pogoj vseh drugih razlik, vseh drugih sledi ter je že sled. Tako ta zadnji pojem absolutno in upravičeno 'predhodi' vsaki fiziološki problematiki v zvezi z naravo engrama oziroma vsaki metafizični problematiki smisla absolutne prisotnosti, katere sled se na ta način daje v dešifriranje. Sled je dejansko absolutni izvor smisla nasploh. Kar pomeni, če naj povemo še enkrat, da ne obstaja absolutni izvor smisla nasploh. Sled je razlika, ki odpira pojavljanje in pomen.«⁷⁵

Pri branju v tem širšem smislu, ki se ne tiče samo črk iz knjig temveč znaka v vsej njegovi splošnosti, torej sledimo sledi. In v tem sledenju se vzpostavi določen enoznačen odnos z zunanostjo, z zunanostjo besed in diskurza. Kot pravi Elizabeth Grosz, predstavlja Derridajeva vzpostavitev koncepta *sledi* ravno poskus preseganja strogih meja diskurzivnosti: gre za vprašanje, kakšna bi bila teorija jezika, ki bi razumela jezik kot sled, ki ni več samo privilegij govora ali jezika, temveč materialen in telesni vrez, ki obenem naznačuje in skriva lastno gibanje.⁷⁶ Interpretacija teksta v tem širšem smislu ustreza Spinozovi gesti iz *Teološko politične razprave*, kjer pravi: »*Metoda interpretacije Svetega pisma se ne razlikuje od tiste, ki jo uporabljamo pri interpretaciji narave, ampak se popolnoma ujema z njo.*«⁷⁷

---

75 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 83, 84.

76 Grosz E., *Becoming Undone*, Duke University Press, Durham in London, 2011, str. 14.

Spinoza B., *Teološko politična razprava*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 2003, str. 112.

Spinoza B., *Teološko politična razprava*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 2003, str. 112.

6. NARAVNA SELEKCIJA

Poglejmo si podrobneje, kako in čemu sledi Darwin, ko naredi prehod od znakov/razlik na površini k časovnemu principu diferenciacije kot *naravni selekciji* ali *boju za preživetje*. Najprej zapazi, da znaki pogostokrat zavajajo tiste, ki se z njimi podrobno ukvarjajo, da obstaja določena poklicna deformacija, ki precenjuje pomen razlik, s katerimi se ukvarja: »*Zelo me je presunila neka nadrobnost; da so namreč vsi rejci različnih domačih živali in vsi gojitelji rastlin, s katerimi sem kdaj govoril ali katerih traktate sem prebral, trdno prepričani, da pasme ali sorte, ki so jih negovali, izhajajo od prav toliko prvobitnih vrst.*«⁷⁸ Posledica tovrstnega precenjevanja razlik med različnimi pasmami pa je podcenjevanje majhnih, komaj vidnih razlik in odklonov med organizmi znotraj skupine, ki je razglašena za enotno. To pa je, sledeč Darwinu, usodna napaka. Podobno kot Derrida tudi Darwin pozornost usmeri ravno na minimalne, komaj opazne razlike; na razlike, ki skorajda mejijo na istosti, a obenem igrajo ključno vlogo v procesu diferenciacije: »*Te posamezne razlike, so zelo pomembne /.../*«⁷⁹ Kot smo že pokazali, so ravno one potencialni začetki novih vrst.

254

Toda pojavi se problem. Zakaj se v naravi vzpostavijo velike razlike, zakaj so vrste živih bitij med seboj načeloma tako ostro ločene, zakaj *razlika razlikuje*? Če je vsaka vrsta nastala tekom dolgih generacij s postopnim kopičenjem majhnih razlik, zakaj v naravi ponavadi niso vidni vsi ti vmesni odtenki? In če je vsak potomec rahlo drugačen od svojega prednika, zakaj ni vsak izmed njih že začetnik neke nove vrste? Zakaj torej ni neskončnega števila vrst? Da bi razrešil ta vprašanja, mora Darwin vpeljati dodatno kategorijo, kategorijo izumrtja: »*Nikar ne domnevajmo, da vse zvrsti ali začetnice vrst nujno dosežejo stopnjo vrste. Že v svojem uvodnem stanju lahko izumrejo.*«⁸⁰ Dejstvo je torej, da se ne razmnožujejo vsi organizmi in da nekateri pač nimajo potomcev, kar je razvidno že pri selekciji domačih živali. Da bi označil instanco, ki to uravnava, Darwin vpelje koncept *naravne selekcije*.

78 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 32.

79 *Prav tam*, str. 44. c.

80 *Prav tam*, str. 48.

Ko skuša Darwin izpeljati povezavo med povsem očitno selekcijo v živinoreji in naravno selekcijo v splošnem, ki jo skuša šele dokazati, se posluži zelo zvitega in za bralstvo njegovega časa prepričljivega argumenta: ključ za popolnost pasem domačih živali je v človekovi selekcijski moči. To moč pa Darwin nadalje primerja z naravno selekcijo, ki močno spominja ne podobo božjega odbirana med dobrim in zlim. Vzpostavi se selektorska linija, ki nedvomno ustreza antropocentričnemu bralcu tistega časa, linija primerjanja človek-bog-narava: »*Če je človek z načrtnimi in nezavednimi sredstvi odbiranja zmožen imeti in tudi ima velike uspehe, česa bi potem ne zmogla narava? /.../ Ona lahko vpliva na vsak notranji organ, na vsak odtenek konstitucijske razlike, na vse mehanizme življenja. Človek odbira samo za svoje dobro; Narava samo za dobro bitij, ki jih ima na skrbi.*«⁸¹ Naravna selekcija je torej neskončno skrbna. Pregleda vse, četudi navidez minimalne razlike in razloči slabe lastnosti od dobrih. Narava je neskončno boljši in pravičnejši razsodnik in selektor od človeka. Ničesar ne spregleda, nič ji ne uide in pred njo ni mogoče ničesar prikriti: »*V naravi lahko tudi najrahljša razlika v zgradbi ali sestavi močno zamaje lepo uravnovešeno tehtnico spopada za preživetjem, zato se ohrani. Kako bežni so človekovi naporji in želje! Kako kratek njegov čas! Kako revni so torej njegovi izdelki v primeri z onimi, ki jih je v geoloških dobah nakopičila narava.*«⁸² Naravna selekcija je torej soočena z (minimalno) razliko, pri tem pa vnese hierarhizacijo; je nasilje, ki nekaj afirmira in obenem tudi nekaj zavrne. Zdi se, da tovrsten princip znotraj tekstov išče tudi dekonstrukcijska metoda, ki prav tako pokaže, da je razlika vselej že tudi hierarhija in nasilje.

7. BOJ ZA PREŽIVETJE

Darwin je prisiljen za razlago procesa diferenciacije v naravi vpeljati dve nasprotujoči si instanci, med njima pa nikakor ni mogoče najti enostavne razmejitev. Na eni strani imamo že opisano naravno selekcijo, ta pa je vedno v korelaciji z *bojem za preživetje*, s stalno prisotno intenco po razmnoževanju

---

81 *Prav tam*, str. 67.

82 *Prav tam*.

in življenju. Naravna selekcija je tako potrebna zaradi določene prekomernosti: »mirno [lahko] trdimo, da se vse rastline in živali trudijo, da bi se množile po geometričnem zaporedju in da se vsaka hoče čim hitreje razširiti vsepovsod ...«⁸³ Toda to prekomerno širjenje je enostavno nemogoče zaradi omejenosti prostora in njegovih resursov. Naravna selekcija je torej potrebna ravno zaradi topološkega problema: ker ni prostora za vse, ker je število strukturnih mest, ki so na voljo, omejeno. Vsako živo bitje se »naravno množi po tako visoki stopnji, da bi potomci enega samega para kmalu prekrili zemljo, če jih ne bi nič uničevalo /.../«⁸⁴

256

Toda vprašanje, ki izhaja iz Darwinove zastavitve naravne selekcije kot poosebljenega razsodnika, je, kdo je njen vršilec. Kaj je aktivna instanca v evoluciji in kaj pasivna? Ali gre za aktivnost organizmov v boju za obstanek ali obratno za aktivnost na strani selektorstva (človeka-narave-boga)? Zdi se, da je pri procesu diferenciacije nemogoče ločiti aktivno plat od pasivne: boj posameznega organizma za preživetje je vedno uspešen ali neuspešen, vedno je obenem že tudi naravna selekcija. Ali kot glede koncepta *razlike* [*différance*] pravi Derrida: »Potrebno je upoštevati, da ostaja v rabi našega jezika končnica *ance nedoločna glede razmerja med aktivnim in pasivnim. In videli bomo, zakaj to, kar naj bi označevala »différance«, ni niti preprosto aktivno niti preprosto pasivno, temveč prej naznačuje nekaj takega oziroma spominja na nekaj takega, kot je medij, ki izraža dejavnost, ki ni dejavnost, ki je ne moremo misliti ne kot trpnost ne kot dejanje subjekta v odnosu do objekta, niti iz dejavnika niti iz trpina, ne iz in ne z ozirom na kateregakoli izmed teh terminov.*«⁸⁵ Proces diferenciacije je potrebno torej misliti onkraj ločnice med aktivnim in pasivnim, kar pomeni tudi onkraj dvojnosti subjekta in objekta.

Nadalje imamo pri Darwinu problematiko določene »začetne« razlike, neskladja ali neujemanja: na eni strani prekomerno intenco po množenju, boj za preživetje, na drugi strani topološki problem, problem omejenosti prostora in naravno selekcijo, ki določa, kdo bo lahko zasedel mesta, ki so na voljo. Kot smo

83 *Prav tam*, str. 56.

84 *Prav tam*, str. 55.

85 Derrida J., »Razlika«, v: *Izbrani spisi*, Krtina, Ljubljana, 1994, str. 9.

že nakazali, je potrebno to neskladje pojmovati kot enotnost in ne kot igro dveh binarnih sil (naravne selekcije, boja za obstanek). V tej enotnosti se nam proces pokaže kot razlika v Derridajevskem smislu. Eden izmed pomenov *différer*, »ne biti istoveten, biti drug, biti razločljiv itd.«, namreč naznačuje tako *razločke* kot tudi *spore (differen(t)(d)s)*. Gre za besedo, »ki jo torej lahko pišemo tako ali drugače, s t ali d na koncu, tako da dobimo drugost kot neenakost ali drugost kot alergijo in polemiko /.../«⁸⁶ To povsem ustreza Darwinovi tematizaciji: naravna selekcija namreč upošteva ravno razlike med organizmi, kar na drugi strani implicira spor med njimi, spor v boju za obstanek, spor zaradi razlike ali še bolje rečeno, spor, ki je sam že razlika. Tudi v tem kontekstu lahko vidimo, da sta nasilje in boj, kot nas prepričuje Derrida, veliko bolj vseobsegajoča in da nista prisotna le v kulturi in civilizaciji ter kako sta tesno zvezana s konceptom razlike.

8. BOJ-RAZLIKA

257

Darwin zastavi problem preživetja v naravi zelo specifično in ravno ta zastavitev lahko razloži tudi povezavo med raznolikostjo in bojem. Ker je število mest v naravi omejeno, poteka boj za točno določena »prosta« mesta. Ali rečeno obratno, strukturna pozicija, ki jo želijo različni organizmi zasesti, je tista, ki pogojuje naravo boja. Kot pravi Darwin, lahko vidimo, da »mora biti tekmovanje najbolj neprizanesljivo med sorodnimi oblikami, ki zasedajo približno isti prostor v gospodarstvu narave /.../«⁸⁷ Boj se stopnjuje med organizmi, ki pretendirajo za isto mesto, torej med organizmi, ki so si sorodni, podobni in skoraj enaki. Manjša, kot je razlika, večji je boj za preživetje: »/.../ boj je skoraj vedno najostrejši med osebki iste vrste, saj zasedajo iste pokrajine, uživajo isto hrano in so izpostavljeni istim nevarnostim.«⁸⁸ Produkt tovrstnega boja pa so ravno poudarjene razlike, saj je poudarjena različnost sama po sebi, ker ne pretendira po istem mestu in se tako izogne boju, že prednost: »/.../ velja, da kolikor raznovrstnejši postanejo potomci,

---

86 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 63.

87 *Prav tam*, str. 62

88 *Prav tam*, str. 62.

toliko boljše možnosti bodo imeli za zmago v bitki življenja.«⁸⁹ Z raznovrstnostjo se namreč premosorazmerno večja tudi število potencialnih mest, ki jih organizmi lahko zasedejo. In bolj različni, kot so si organizmi med seboj, manj, kot imajo skupnega, lažje se tolerirajo in izogonejo neposrednemu boju: *»odvisnost enega organskega bitja od drugega, kakor zajedavca od gostitelja, se na splošno opazi med bitji, ki so na lestvi narave daleč narazen.*«⁹⁰ In nenazadnje, s tovrstno razlago boja za preživetje, lahko razložimo tudi dejstvo, da so vrste v nekem ekosistemu med seboj načelno ostro ločene in da ni mogoče najti veliko vmesnih odtenkov, podvrst in variacij iste vrste, ki so v tovrstni zastavitvi ravno najbolj ranljive: *»Ne smemo namreč pozabit, da bo tekmovanje na splošno najostrejše med tistimi oblikami, ki so si po navadah, sestavi in zgradbi v najbližjem sorodstvu. Potemtakem bodo vse vmesne oblike med starejšimi in novejšimi stanji, to je med manj in bolj izboljšanimi stanji vrste, in tudi njena prvobitna predniška vrsta, večinoma nagnjene k izumrtju.*«⁹¹

258

Darwinova zastavitev je v delih, kjer razlaga temeljne principe diferenciranja v naravi, izrazito strukturalistična: vse izhaja iz neskladja med strukturnimi mesti in pretekajočo vsebino, ki jih skuša zapolniti. To velja tudi za pojma »istosti« in »različnosti«, ki določata ostrino boja in primarno ne izhajata iz podobnosti v zgradbi organizmov ali v njihovih navadah in celo ne iz genealoške sorodnosti, temveč iz istosti ali različnosti mesta na katerega pretendirajo organizmi znotraj celostne strukture (določenega okolja, ekosistema, narave v celoti, itd.). Organizmi se tako preoblikujejo predvsem med bojem za isto strukturno mesto, seveda pa sprememba vsebine na določenem mestu znotraj strukture vpliva tudi

89 *Prav tam*, str. 94.

90 *Prav tam*, str. 62. S tovrstnega strukturalističnega gledišča na evolucijo, kjer pride do poudarka igra med strukturnimi mesti in njihovo vsebino, se nam še jasneje relativizira razlika med konceptoma boja za preživetje in naravne selekcije, med aktivnosjo in pasivnostjo. Plenilec naprimer, ki se osredotoči na določeno čredo, odigra vlogo naravne selekcije in izključi »najšibkejše« organizme, obratno pa se v tem istem aktu dogaja tudi selekcija med plenilci, saj so ravno »najmočnejši« tisti, ki ne ostanejo brez plena. Od perspektive je torej odvisno, kaj se nam pokaže kot boj za preživetje in kaj kot naravna selekcija, v samem empiričnem aktu pa sta oba procesa načelno neločljiva.

91 *Prav tam*, str. 90.

po površini na druga strukturalna mesta: »*Telesna zgradba vsakega organskega bitja [je] bistveno, čeprav dostikrat prikrito, povezana z zgradbami vseh drugih živih bitij /.../*«⁹²

Struktura ekosistema, kot jo opisuje Darwin, ni nikoli povsem dovršena, četudi je polna, ni nikoli povsem popolna in izpopolnjena. V njej vedno vlada neskladje, večje ali manjše neravnovesje in neujemanje, ki poganja boj in evolucijo. Spreminjanje strukture ne more biti nikoli povsem dovršeno. Struktura celote sicer (preko naravne selekcije) oblikuje organizme, vendar poteka oblikovanje tudi v obratni smeri: bojujoči se organizmi oblikujejo strukturo. Kot smo pokazali na njihovi strani, celo obstaja konstanten presežek sile, presežek množenja in števila organizmov, glede na dostopna prosta mesta. Tu se nam pokaže vzporednica z Derridajevo gesto v kontekstu spisa *Force et signification*, gesto, ki jo najenostavneje opiše Flaubertov začetni moto: »*Umetnosti je več, kot je ravnih linij in perfekcij površine. Plastičnost stila ni tako velika, kot je celotna ideja ... Imamo preveč reči in premalo form.*«⁹³ Derrida tu naslovi problem statičnega pojmovanja strukture znotraj literarne teorije in pokaže na konstanten presežek sile in moči [*force*] nad formo, kar je pogostokrat zanemarjeno znotraj določenega strukturalizma: »*Forma fascinira takrat, ko nekdo nima več moči, da bi razumel moč iz sebe same, torej ustvarjanje. Zato je literarna kritika v vsakem obdobju strukturalizem, po svojem bistvu in po svoji usodi.*«⁹⁴ Problem je zopet v privilegiranju diahronije nad sinhronijo, strukture kot dovršene površine, nad njenim globinskim, tridimenzionalnim postajanjem.⁹⁵ To povzroči zanemarjanje

---

92 *Prav tam*, str. 63.

93 Derrida J., »Force and Signification«, v: *Writing and Difference*, Routledge, London in New York, 2001.

94 *Prav tam*, str. 3.

95 Johnson C., *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, str. 17.: »The immediacy and totality of perception the panoramagram permits anticipates what Derrida will say of the structuralist tendency to privilege the simultaneous /.../ The geometry of the panoramagram is two dimensional ('surface plane', 'sur plan'), and it is this image of the 'flatness' of structuralist analysis, to a flat schema in which form takes precedence over content. (The latter is seen by Derrida to be a force, an energy: 'le contenu ... est l'energie vivante du sens', ED, p. 13. (content, which is the living energy of meaning', WD, p. 5).)«

širšega pomena pisave [*l'écriture*], ki ne naznačuje samo pisave v ožjem smislu, kot površine, kot strukture teksta, temveč tudi sam proces pisanja, proces diferenciacije:⁹⁶ v literarni teoriji, pravi Derrida, se strukturo prepogosto jemlje samo v prostorskem smislu kot konstrukcijo, zapostavlja pa se sam proces strukturiranja, konstitucijo strukture⁹⁷ in predvsem to, da je struktura teksta, ravno zaradi presežka sile in pomena, vedno nedovršena: »*Če lahko igra pomena preplavi označevanje (signalizacijo), /.../ je to preplavljenje moment ko se pojavi namen pisanja*«,⁹⁸ torej moment ko branje spet preide v pisanje. Strogo rečeno, pa sta oba momenta neločljiva. V nadaljevanju bomo skušali pokazati, kako je mogoče misliti zgoraj omenjeno preplavljenje [*overflow/ deborder*] presežka pomena in smisla nad strukturo v Darwinovem kontekstu.

9. PRESEŽEK POMENA NAD STRUKTURO

260

Vedno torej obstaja določen presežek na strani sile, na strani vsebine nad formo, prostorskostjo strukture. Struktura je sicer polna (ravno zato je potreben boj), ni pa nikoli popolna, ali kot pravi Darwin: »*Naravno odbiranje si samo prizadeva, da bi naredilo vsako bitje enako popolno ali kvečjemu rahlo popolnejše od drugih prebivalcev iste pokrajine, s katerimi se mora bojevati za obstanek. /.../ Na primer, ob medsebojni primerjavi so endemna bitja na Novi Zelandiji popolna; ampak zdaj se hitro umikajo pred napredujočimi legijami rastlin in živali, ki so jih pripeljali iz Evrope. Naravno odbiranje ne bo nikdar doseglo skrajne popolnosti /.../*«⁹⁹

Tovrstno pojmovanje nikoli dosegljive popolnosti, kjer ne gre niti za bližanje niti za oddaljevanje od popolnosti, a vseeno za izpopolnujoče gibanje, za Darwina v njegovi argumentaciji predstavlja izhodišče za zagovor velikega problema:

96 Derrida poudari pomen pisave obenem kot akta pisanja tudi v spisu *Freud in scena pisave*. Kot pravi Johnson: »What is essential in Derrida's reading of Freud is not the static scene of writing, but its dynamic mise en scène: 'Freud et la [mise en] scène de l'écriture.'« Glej v: *prav tam*, str. 91.

97 Derrida J., »Force and Signification«, V: *Writing and Difference*, Routledge, London in New York, 2001, str. 17.

98 Prav tam, str. 13.

99 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 142–143.

kako je mogoče najprej, da so nekateri organi svojemu okolju (navidez) tako popolnoma prilagojeni, brez da bi bili ustvarjeni s strani inteligentnega bitja, boga? In kako je po drugi strani mogoče, da se zdijo drugi organi veliko manj dovršeni, celo banalni? *»Ali lahko verjamemo, da naravno odbiranje na eni strani izdeluje tako malo pomembne organe, kakor je rep, ki ga žirafa rabi za muhalnik, in na drugi strani organe s tako čudovito zgradbo, kakor jo ima oko, katerega enkratna popolnost je za zdaj skoraj nepojmljiva?«*¹⁰⁰

Da bi se soočil s temi očitki, se mora Darwin zoperstaviti utilitaristični ideji, ki predvideva, da ima v naravi vse vnaprej določen smisel in pomen, vnaprej določeno koristnost v boju za preživetje: *»Sicer pa rad priznam, da obstaja veliko zgradb, ki niso kar naravnost koristne za svoje imetnike. /.../ koristno predrugačenje enega dela [je] dostikrat tudi pri drugih povzročilo raznovrstne spremembe brez otipljive uporabnosti. /.../ Nasledke spolnega odbiranja, ki naj bi očarali samice z lepoto, je mogoče označiti za koristne samo v precej izumetničenem pomenu.«*¹⁰¹ Darwinovo zoperstavljanje koristnosti pa nikakor ne implicira nasprotnega sklepa, saj: *»Naravno odbiranje ne bo pri nobenem bitju nikoli naredilo ničesar, kar bi bilo zanj škodljivo.«*¹⁰² Gre bolj za zoperstavljanje ideji, ki bi ga zopet pripeljala do določenega kreacionizma, zoperstavljanje ideji o vnaprešnjem načrtovanju in planiranju smisla ter pomena v evoluciji.

Isto idejo zagovarja tudi Derrida v navezavi na koncept pisave/pisanja: Pomen ne nastopi niti pred niti po aktu pisanja ali branja.¹⁰³ Pomen/smisel se, vkolikor sploh se, tvori sproti med samim procesom, kar implicira, da *»to kar je napisano, ni nikoli identitčno s samim sabo«*.¹⁰⁴ Vedno obstaja razlika med tem, kar je nekdo hotel napisati, tem, kar je napisal, in tem, kar je prebral, kot se pri

---

100 *Prav tam*, str. 123.

101 *Prav tam*, str. 141.

102 *Prav tam*, str. 142.

103 Derrida J., »Force and Signification«, v: *Writing and Difference*, Routledge, London in New York, 2001, str. 12.

104 *Prav tam*, str. 29.

Darwinu ne ujemata začetni »namen« nastanka in poznejši smisel rabe nekega organa: »Ponazoritev z ribjim mehurjem je dobra, saj nam lepo pokaže pomembno dejstvo, da se organ, ki je prvotno rabil drugemu namenu, namreč plavanju, lahko preoblikuje v organ za povsem drugačen namen, namreč dihanje.«¹⁰⁵ Pomeni se torej v neskončnost premeščajo. In smisel ni nikoli dan vnaprej. To pa je potrebno brati v vseh pomenih francoske besede smisel [*sens*]: vnaprej ni dan smisel, vnaprej ni dan pomen in vnaprej ni določena smer evolucije. Evolucija je namreč, kot pravi Johnson – paradigmatski primer »*multi-finalnega procesa*«,¹⁰⁶ procesa z več možnimi potencialnimi smermi in cilji, četudi je, ko je izvršena, enoznačna, »eno-smiselna«. Toda obstajajo tudi druge potencialne a neuresničene možnosti. Vedno je možno, da bi bilo napisano drugače. Ali kot glede evolucije pravi Stephen Jay Gould: »Če bi milijonkrat odvrteli trak od njegovega začetka /.../, dvomim, da bi se kadar koli razvilo kaj podobnega *Homo sapiensu*. Božanski kinooperater ima na voljo milijon scenarijev.«¹⁰⁷

262

Evolucija je tako proces, ki se vsaj z določene rigidne racionalistične pozicije zdi paradoksen. Če kaj, potem evolucija po eni strani pokaže na nemožnost postmodernističnega »*laissez faire*«: vse pač ne gre skozi sito naravne selekcije. Uresniči se le ena izmed potencialnih možnih smeri razvoja. In to z razlogom in pomenom. Po drugi strani pa je v evoluciji (vsaj z njej imanentnega gledišča) nemogoče uvideti, katera izmed potencialnih smeri se bo uresničila v prihodnosti; vse te ostajajo nedopravljivo odprte. V tem kontekstu definitivno lahko govorimo o več možnih potencialnih izidih.

Glede problema, ki ga skušamo tu prikazati, Mladen Dolar pravi: »Najprej je potrebno previdno obrniti slovito darwinsko geslo o 'survival of the fittest'. Mogoče ga je brati na dva načina, 'vnaprej' in 'vnazaj'. Branje vnaprej bi ostalo v /.../ okvirih: najsposobnejši preživijo zato, ker so najsposobnejši. Določiti je mogoče njihove pozitivne lastnosti, njihove relativne prednosti in na podlagi teh predvideti ali deducirati njihovo

105 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 136.

106 Johnson C., *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, str. 148.

107 Dolar M., »Znanost o kontingenci«, v: Gould S. J., *Darwinova revolucija*, Krtina, Ljubljana, 1991, str. 12.

preživetje. Vnazajšnje branje pa perspektivo obrne: najspodobnejši so najspodobnejši zgolj zato, ker preživijo. Vnazaj je sicer mogoče rekonstruirati razloge za njihovo preživetje, vnaprej pa jih nikakor ni mogoče predvideti.«¹⁰⁸ Darwin na večih mestih poudari, da je možna le druga varianta: »/.../ v nekem posebnem pomenu morajo biti novejšje oblike, /.../, višje od starejših /.../ vendar ne vidim nobenega načina za preizkušanje tovrstnega napredka.«¹⁰⁹ Podobno enoznačen je glede nesmiselnosti prihodnjega določanja evolucije tudi Gould, ki nenehno vztraja, da evlucijske zakonitosti vsekakor so, vendar jih je mogoče razbrati le retroaktivno.

Toda v okviru Derridajevskega branja našega problema je potrebno pokazati na majhno razliko v poudarku: če se smisel in pomen res tvorita sproti med samim procesom, potem pri sklepanju glede evlucijske prihodnosti ne gre le za problem branja, temveč tudi pisanja: ne gre torej le za problem pomanjkanja informacij, za problem pomanjkljivega videnja celote z določene perspektive. Ne gre za to, da bi se v nazaj, s časovne pespektive, ko so podatki znani, evlucijski proces izkazal kot determinističen, enostaven vzročno-posledični proces. Kot pravi Derrida: »pomen mora počakati, da je izrečen ali napisan, da bi se lahko naselil, da bi lahko preko razlikovanja s samim sabo postal to kar je, torej pomen.«¹¹⁰ Multi-finalnost evlucije in tekstualnosti je v tem kontekstu potrebno brati dobesečno materialistično, iz neločljivosti branja in pisanja, kot odlaganje smisla in pomena. Pisanje/pisava »/.../ ne ve, kam gre«,¹¹¹ pravi Derrida. Gre za multi-finalnost samega procesa, katerega konec je odprt, ne glede na količino podatkov iz določene perspektive. Smeri in smislov evlucije je več zaradi notranjega premeščanja pomena, ker v sistem sam iz njegove zunanosti vedno znova pritekajo novi podatki, nove enote, ki ga povratno tudi spreminjajo in na novo reprogramirajo. Ključnen je torej poudarek, da je evlucija odprt in ne zaprt sistem, sistem ki se kot tak tudi samo-modificira.

---

108 *Prav tam*, str. XI.

109 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 230.

110 Derrida J., »Force and Signification«, v: *Writing and Difference*, Routledge, London in New York, 2001, str. 11.

111 *Prav tam*.

10. NAMESTO ZAPRTIH ODPRTI SISTEMI

Multifinalnost evolucije bi lahko brali tudi v obratni smeri. Ne samo s stališča konca, ki bi lahko bil drugačen, temveč tudi s stališča začetka, v katerem ni vsebovan njegov konec. Derrida se s svojim konceptom pisave/pisanja namreč zoperstavi tudi določeneni neodpravljalnosti finalizma znotraj strukturalizma. Sicer drži, pravi, da je zavrnitev finalizma znotraj strukturalizma pravilo in metodološka norma, toda ta površinska zaobljuba zgolj nakazuje na globljo težavo. Zavrnitev finalizma namreč implicira tudi *zaobljubo nezvestobe telosu*, katere pa se strukturalizem, kljub naporom, nemore nikoli povsem držati.¹¹² »*Biti strukturalist pomeni primarno koncentracijo na organizacijo pomena, /.../ na izpopolnjenost vsakega trenutka, vsake forme /.../*«¹¹³ Kot smo skušali pokazati, pa evolucija implicira ravno nemožnost takega trenutka in take forme, saj sta oba le stopnji nekega prehoda. Današnji organizmi niso v nobenem smislu bolje prilagojeni tistim iz drugih zgodovinskih obdobj, niti med obojimi ne poteka enostavna zgodba z enotno linijo o neki izpopolnitvi. Tudi konec zgodbe se vedno *odlaga* [differe] v prihodnost.¹¹⁴ Eden glavnih Derridajevih motivov je namreč, da ne smemo sile, ki se pretaka skozi čas, podrediti neki navidez končni formi, v kateri se ta »utelesi«.

264

Zanalogno gesto, razvidno iz spisa *Od obče k omejeni ekonomiji*, se skuša Derrida zoperstaviti (preko Bataillea) tudi Heglu. Pri njem se »s pomočjo /.../ zatekanja k Aufhebung /.../ ekonomija življenja zoži na ohranjanje, kroženje in reprodukcijo smisla.«¹¹⁵ Derrida v tem kontekstu opozori na neodpravljlivo prekinitev v gibanju smisla, ki ustreza vlogi koncepta naravne selekcije v evoluciji. Opozori namreč na vlogo smrti, ki dokončno in neobnovljivo zaključi in zapečati določeno linijo smisla. Kot pravi Darwin: »/.../ vrsta, ko izgine, [se] nikdar več ne vrne.«¹¹⁶ »*Slepa pega heglovstva*«, pa pravi Derrida, »okoli katere se lahko organizira predstava

112 *Prav tam*, str. 30.

113 *Prav tam*.

114 Derrida poudari, da je eden izmed pomenov, ki so vsebovani v razliki, tudi latinski *differe* – odlog, zamuda, rezerva, itd. Glej o tem v: Derrida J., »Razlika«, v: *Izbrani spisi*, Krtina, Ljubljana, 1994, str. 7–8.

115 Derrida J., »Od omejene k obči ekonomiji«, v: *Izbrani spisi*, Krtina, Ljubljana, 1994, str. 137.

116 Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009, str. 234.

smisla, je prav ta točka, v kateri tvorijo uničenje, ukinitvev, smrt, žrtvovanje tako nepovratni iztrošek, tako radikalno negativnost – tu je potrebno reči brez rezerve – da jih sploh ne moremo več določiti kot negativnost znotraj nekega procesa oziroma sistema: točka, kjer ni več niti procesa niti sistema.«¹¹⁷ S poudarkom na usodnem, neodpravljevem utrošku ali presežku, brez rezerve, ki se nikoli ne povrne in tako ne izenači dolga, se Derrida zoperstavi Heglovi »figuri semena«. Kot pravi v delu *Glas*: »Figura semena je določena /.../ 1. Kot najboljša reprezentacija odnosa, ki jo ima duh do samega sebe; 2. Kot krožna pot povratka k samemu sebi.«¹¹⁸ Sledeč Derridaju moramo torej zavriniti idejo, da je konec vsebovan že v začetku, ali (kot pravi Hegel v predgovoru v *Fenomenologijo duha*) da »je postajanje samega sebe, krog, ki predpostavlja svoj konec kot svoj smoter in ga ima za začetek in je le z izpeljavo s svojim koncem dejanski.«¹¹⁹ V nasprotju s Heglom je potrebno sledeč Derridaju prihodnosti pustiti, da bi bila prihodnost: »Brez možnosti absolutnega presenečenja ni več dogodka, ki se ima zgoditi in ni več prihodnosti.«¹²⁰ Vprašanje, ki se tu pojavi, je, ali ne spada Darwinovo načelo »skupnega izvora« živih bitij bolj na stran Heglove *Aufhebung*.¹²¹ A poudariti moramo, da to načelo nikakor ne implicira krožne ideje o vsebovanosti celotnega nadaljnega razvoja v začetnem semenu, brati ga je mogoče le striktno genealoško: na način, da imata katerikoli dve živi bitji najmanj enega skupnega prednika. Če pogledamo z druge strani in vzamemo posamezen organizem v sedanjosti, lahko vidimo, da je vsota njegovih lastnosti rezultat dolgotrajnega zbiranja in *odlaganja* iz razpršenih izvorov po zgodovini njegovih številnih prednikov.

---

117 Derrida J., »Od omejene k občji ekonomiji«, v: *Izbrani spisi*, Krtina, Ljubljana, 1994, str. 141.

118 Johnson C., *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, str. 157–158.

119 Hegel, G. W. F., *Fenomenologija duha*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 19.

120 Derrida J., »Preface by Jacques Derrida«, v: Malabou C., *The Future of Hegel*, Routledge, London in New York, 2005, str. XIII.

121 Pozabiti ne smemo tudi na podvprašanje – ali je Derridajeva tematizacije/kritika Hegla sploh upravičena in ali ni nemara preveč enoznačna? O tem glej v: Malabou C., *The Future of Hegel*, Routledge, London in New York, 2005.

Derrida se z isto gesto zoperstavi obenem Heglovi ekonomiji ravnovesja *krožni poti povratka k samemu sebi* in določenemu strukturalizmu. Ta je, kot pokaže Anthony Wilden, aplikabilen le na homeostatične sisteme, medtem ko se Derridajev koncept pisanja nanaša bolj na metamorfozične in adaptacijske, torej odprte sisteme.¹²² Tu se ključno spremeni tudi koncept ekonomije, ki ne naznačuje več kroženja znotraj zaprtega, s samim sabo identičnega sistema: »Derridajeva 'ekonomija' je način razumevanja bolj splošnega, abstraktnega pojmovanja dinamične medsebojne igre ali menjave med elementi vsakega sistema ali sestava. Ekonomija vpreže silo, brez da bi jo neutralizirala, ker se sila in lokacija v tem smislu križata v ekonomiji (razlike so obenem prostorske in dinamične) in se združujeta v nujnem 'double bind-u'.«¹²³ S tega stališča bi bilo mogoče analizirati tudi Derridajevo tematizacijo fenomena *daru*, ki se ne sme v obliki zaprte ekonomije (kot povračilo, kot ekonomsko ravnovesje ...) izenačiti s samim sabo, da bi sploh lahko bil to, kar je, torej dar.¹²⁴

266

Ekonomija, ki se odigrava na presečišču sile in lokacije, ni tuja niti Darwinu, lahko bi jo razložili kot igro med bojem za preživetje (sila s presežkom/utroškom) in naravno selekcijo (omejena strukturna lokacija), pri čemer oba procesa v neločljivem medsebojnem součinkovanju prinašata diferenciacijo ali ekonomsko izravnavo. Pri tej pa nadalje ne gre za vračanje istega, temveč različnega. Bistveno vzporednost Derridaja in Darwina nam v tem kontekstu zelo zgoščeno predstavi Johnson: »V nasprotju z dostojanstvenim [*stately*] vračanjem k istemu kot implicira idealistična teleologija (ena linija porekla, moška ekonomija), imamo to kontinuirano kopičenje razlik ki nima izvora in ne pozna nobene določene prihodnosti. Sistem ni gnan v prihodnost s strani mističnega prvega (in zadnjega) principa, temveč je od zadaj [*a tergo*] potiskan glede na to, kar je zapuščeno [*what is handed down*], izbrano in rekombinirano iz njegove podedovane [*ancestral*]

121 Johnson C., *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, str. 7.

123 *Prav tam*, str. 20.

124 Derrida J., »Dati čas«, v: Derrida J., *Izbrani spisi*, Krtina, Ljubljana, 1991, str. 165–193.

*preteklosti. Ta filozofija je v svojem bistvu filozofija evolucije.*¹²⁵

11. ZAKLJUČEK, KI NI MORALNI NAUK

Čeprav se zdi, da smo vseskozi govorili v okvirih ontologije in spekulativne filozofije narave, smo se posredno dotaknili tudi etičnih tematik. Ne gre sicer za to, da bi bilo moč iz presečišča Darwina in Derridaja izpeljali enoznačno praktično filozofijo, prej ravno nasprotno: pokažejo se nam njeni temelji in izhodišča, njene predpostavke, ki pa kot take nimajo več neizpodbitne moči. Najprej lahko opazimo, da Derridajev koncept dopolnila predstavlja izhodišče etične polarizacije in selekcije (!) med dobrim in zlim. Kot nakaže v delu *Dissemination*, vsebuje dopolnilo v sebi tako pomen zdravila kot tudi strupa,¹²⁶ v *O gramatologiji* pa ugotavlja: »Po Rousseauju bo imela negativnost zla vselej formo dopolnilnosti. Zlo je zunanje naravi, tistemu, kar je po svojem bistvu nedolžno in dobro. Pridaja se naravi. Toda to stori vedno v podobi dopolnjevanja tistega, kar bi nikakor ne smelo biti pomanjkljivo.«¹²⁷ Dopolnilo (pisava, masturbacija, strup ...) je torej zlo, vkolikor skvari neko predhodno polnost in popolnost. Toda, kot smo pokazali, je tovrstna polnost zgolj metafizična predpostavka. Polna in popolna prezenca

267

125 Johnson C., *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, str. 163. Tovrstno branje Derridaja (skozi Darwina) se zdi zelo blizu Deleuzovi interpretaciji Nietzscheja, v kateri so pravtako očitno razvidni Darwinovi vplivi: »Vrnitev je torej edina identiteta, toda identiteta kot druga moč, identiteta razlike, identično, ki se izreka o različnem, ki se vrtili okrog različnega. Takšna identiteta, ki jo proizvede razlika, je določena kot »ponavljanje«. Ponavljanje v večnem vračanju se kaže tudi v tem, da mislimo isto izhajajoč iz različnega. Toda to mišljenje nikakor ni več teoretska reprezentacija: praktično izvaja selekcijo razlik v skladu z njihovo zmožnostjo proizvodnje, se pravi vračanja ali podpiranja preizkusa večnega vračanja. V Nietzschejevi ideji se jasno kaže selektivni značaj večnega vračanja: tisto, kar se vrne, ni Vse, Isto ali predhodna identiteta nasploh. Prav tako ni majhno ali veliko kot deli vsega ali kot elementi istega. Vrnejo se samo skrajne forme – tiste, ki se, naj bodo velike ali majhne, razvijajo znotraj meje in gredo do konca moči, se preoblikujejo in prehajajo ene v druge. Vrne se samo tisto, kar je skrajno, presežno, kar prehaja v drugo in postane identično.« Glej v: Deleuze, G., *Razlika in ponavljanje*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2011, str. 94.

126 Za celovito tematizacijo glej v: Derrida J., *Dissemination*, Continuum, London in New York, 2004, str. 67–187.

127 Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998, str. 180.

se nikakor ne pusti ujeti. Dopolnilo torej »zapolnjuje tako, kot zapolnjujemo neko praznino«, ¹²⁸neko »nepopolnost«. Dopolnilo je dvojnik z minimalno, a odločilno razliko, ki manjka do polnosti in je tako pogoj nadomeščanja. V tem kontekstu dobi neskončna linija dopolnjevanja podobo evolucijske igre, saj gre tudi pri dopolnjevanju za vsiljevanje na strukturno mesto nečesa drugega, torej za nadomeščanje, za boj med entitetami: »Dopolnilo se dodaja, je presežek, polnost, ki obogati neko drugo polnost, je vrhunec /.../ prisotnosti. /.../ Dodaja se le zato, da bi nadomeščalo [remplacer]. Intervenira oziroma vsili se na mesto nečesa [à-la-place-de].«¹²⁹ Odpor proti dopolnilu, ali njegova afirmacija, se v tem kontekstu pokaže kot del procesa predrugačenja, kot del naravne selekcije ali boja za preživejte »sredi akcije«.

268

Dopolnilo je torej zametek razlike, je minimalna razlika a »vedno je zunanje, zunaj pozitivnosti, ki se ji doda, je tuje tistemu, kar mora – da bi ga lahko dopolnilo – biti nekaj drugega od njega.«¹³⁰ Zaradi te tujosti in drugačnosti, a obenem tudi posnemajoče podobnosti, je tudi osovraženo, podvrženo boju. Toda problem je, da ni statične razlike med dobro istovetnostjo in zlobno tujostjo, med znotraj in zunaj in da nobena entiteta apriori nujno ne spada na določeno mesto. To nadalje povzroči nemožnost vsakega substancialističnega pojmovanja narave. Kot pravi Derrida: »Kdo bi kdajkoli lahko povedal, če se manko v naravi nahaja v naravi in če je katastrofa, s katero se narava oddalji od sebe same, še naravna? Naravna katastrofa se sklada z zakoni za to, da preobrne zakon.«¹³¹ Zakoni se torej lahko preobračajo. Narava se ne vrača v obliki omejene ekonomije k vedno istemu ravnovesju, k svoji vedno isti idealni podobi. Zgodovinski potek pri Rousseauju Derrida v tem kontekstu opiše: »iz izvora ali središča, ki se cepi in izstopi iz sebe, je opisan zgodovinski krog, ki ima smer izroditve, a vnaša tudi napredek in kompenzatorne učinke. Na liniji tega kroga nastanejo novi izvori za nove kroge, ki povečujejo izroditev s tem, da izničujejo kompenzatorne učinke predhodnega kroga

128 *Prav tam*, str. 179.129 *Prav tam*, str. 179.130 *Prav tam*, str. 180.131 *Prav tam*, str. 311.

ter v tem tudi naredijo vidno njihovo resnico in njihovo blagodejnost.«¹³²

V tem kontekstu se nam torej močno zamajejo temelji vsakega sklicevanja in prepričevanja, ki izhaja iz predpostavke o bistvu, o statičnosti idealne dobre narave v vseh oblikah: v obliki omejujoče človekove narave, kakor tudi v obliki kakršnegakoli drugega determinizma (genski, spolni, kulturni itd.). Prav tako se zamajejo temelji argumentativnih lokov, ki predpostavljajo neko polnost in pristnost v prihodnosti, neko teleologijo. Vsak od njih se, ravno vkolikor enoznačno zagovarja nujnost povratka v prihodnost/preteklost, umešča v neprekinjenost dopolnjujočega se spora, razlike, boja. Naj ostane vprašanje, če je mogoče vzpostaviti kakršnokoli načelnost ali političnost, ki bi uhajala tovrstni strukturi.

LITERATURA

- Althusser L., »Podtalni tok materializma srečanja«, v: *Izbrani spisi*, cf^{*}, Ljubljana, 2000.
- Barad K., *Posthumanist Performativity: Towards an Understanding of How Matter Comes to Matter*, dostopno na: <http://humweb.ucsc.edu/feministstudies/faculty/barad/barad-posthumanist.pdf> (29.7.2013).
- Bahovec E., »Rousseaujeva genealogija nelagodja v kulturi«, v: Rousseau J. J., *Razprava o izvoru in temeljih neenakosti med ljudmi*, ŠOU, Ljubljana, 1993.
- Bahovec E.,: »Divja misel Clauda Levi-Straussa – Bibliotheca structuralistica«, v: Lévi-Strauss C., *Divja misel*, Založba Krtina, Ljubljana, 2004.
- Caputo J. D., »The Return of Anti-Religion: From Radical Atheism to Radical Theology«, v: *Journal for Cultural and Religious Theory*, vol. 11 no. 2, (Spring 2011).
- Carroll J., »Evolution and literary theory«, v: *Human Nature*, Vol. 6, No. 2, New York, 1995.
- Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009.
- Deleuze G., *Razlika in ponavljanje*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2011.
- Derrida J., »Dati čas«, v: *Izbrani spisi*, Krtina, Ljubljana, 1994.
- Derrida J., »Razlika«, v: *Izbrani spisi*, Krtina, Ljubljana, 1994.
- Derrida J., »Od omejene k obči ekonomiji«, v: *Izbrani spisi*, Krtina, Ljubljana, 1994.
- Derrida J., *O gramatologiji*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998.
- Derrida J., »Force and Signification«, v: *Writing and Difference*, Routledge, London in New York, 2001.
- Derrida J., »Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences«, v: *Writing and Difference*, Routledge, London in New York, 2001.
- Derrida J., *Dissemination*, Continuum, London in New York, 2004.
- Derrida J., »Preface by Jacques Derrida«, v: Malabou C., *The Future of Hegel*, Routledge, London in New York, 2005.
- Dolar M., »Znanost o kontingenci«, v: Gould, S. J., *Darwinova revolucija*, Krtina, Ljubljana, 1991.
- Gould S. J., *Darwinova revolucija*, Krtina, Ljubljana, 1991.
- Gould S. J., *Za-mera človeka*, Krtina, Ljubljana, 2000.
- Grant I.H., *Philosophies of Nature after Schelling*, Continuum, London in New York, 2006.
- Grosz E., *Becoming Undone*, Duke University Press, Durham in London, 2011.
- Hegel G. W. F., *Fenomenologija duha*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 1998.
- Johnson C., *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

-
- Kuntner M., »Darwin, nastanek vrst in evolucija«, v: Darwin C., *O nastanku vrst*, ZRC SAZU, Ljubljana, 2009.
- Leroi-Gourham A., *Gib in beseda I*, Studia Humanitatis, Ljubljana, 1988.
- Malabou C., *The Future of Hegel*, Routledge, London in New York, 2005.
- Rousseau J. J., *Razprava o izvoru in temeljih neenakosti med ljudmi*, ŠOU, Ljubljana, 1993.
- Rudolf B., »Predgovor«, v: Darwin C., *Izvor človeka*, Slovenski knjižni zavod, Ljubljana, 1951.
- Spinoza B., *Teološko politična razprava*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana, 2003.
- Šterk K., *O težavah z mano – antropologija, lingvistika, psihoanaliza*, Ljubljana, 1998.
- Geslo »Jacques Derrida« na Wikipediji, dostopno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Jacques_Derrida, (29.7.2013).